



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΟΥ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΚΥΡΤΑΤΟΥ
ΑΜ 146 ΕΤΟΣ ΕΓΓΡΑΦΗΣ 2009

ΜΕ ΤΙΤΛΟ

«Νότια Μεσόγειος και η προοπτική της Ευρωπαϊκής Πολιτικής
Γειτονίας»

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΔΒΑΣ

ΡΕΘΥΜΝΟ

ΙΟΥΛΙΟΣ 2011

ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

1. ΜΑΡΙΑ ΜΕΝΔΡΙΝΟΥ
2. ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΞΕΝΑΚΗΣ

Ημερομηνία Αξιολόγησης:

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σύντομο Βιογραφικό.....	Σελ. 3
Εισαγωγή.....	Σελ. 4
Φυσικό και Πολιτικό Περιβάλλον	
Ένας Κοινός Χώρος.....	Σελ. 5
Ο Νότος της Μεσογείου: Ιδιαίτερα Χαρακτηριστικά των Χωρών.....	Σελ. 6
Προσπάθειες Υλοποίησης και Παγίωσης Σχέσεων Γειτονίας.....	Σελ. 7
Διακήρυξη της Βαρκελώνης.....	Σελ. 9
Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας	
Χώρος και Χρόνος.....	Σελ 12
Βασικές Σχές.....	Σελ 13
Στόχοι.....	Σελ 15
Διαπιστώσεις – Προβληματισμοί.....	Σελ.16
«Όψεις» και Απόψεις των Γειτόνων	
Η Δήλωση.. αμφισβήτησης.....	Σελ. 22
Περί ταυτότητας.....	Σελ. 23
Η κοινωνία των Πολιτών και τα Ατομικά Δικαιώματα.....	Σελ. 27
Το πολιτικό Ισλάμ.....	Σελ. 28
Δημοκρατία και Ισλάμ.....	Σελ. 29
Οι Αραβικές Κοινωνίες και η Διαφορετικότητά τους.....	Σελ. 31
Συμπεράσματα – Προτάσεις.....	Σελ. 33
Βιβλιογραφία.....	Σελ. 39

Βιογραφικό Σημείωμα

Όνοματεπώνυμο	Αντώνιος Κυρτάτος
Στοιχεία Διαμονής & επικοινωνίας	Δημητρακάκη 31 74100 Ρέθυμνο Τηλέφωνο 2831051431, 6944440191 Fax 2831051431 E-mail kirtatos@otenet.gr
Προσωπικές πληροφορίες	Έγγαμος, πατέρας 4 κοριτσιών : Ημερομηνία Γέννησης: 22 Νοεμβρίου 1956 Τόπος γέννησης: Πειραιάς
Σπουδές	1968 – 1974 Απόφοιτος οικονομικού γυμνασίου Πειραιά (6τάξιο). 1974 – 1976 Κέντρο Ελευθέρων Σπουδών και Ερευνών Ψυχολογίας (ΚΕΣΕΨ) 1984 – 1985 Προγραμματισμός – Ανάλυση Η/Υ 1995 Σεμινάριο Marketing- Πωλήσεων (ΕΕΔΕ) 2005 – 2009 Πτυχίο Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης, Πανεπιστήμιο Κρήτης
Γλώσσες	Αγγλική (fluently) Ιταλική (sufficiente)
Επαγγελματικές Ενασχολήσεις	Υπεύθυνος Μηχανογράφησης, Υπεύθυνος Πωλήσεων, Project Manager, Διευθυντής Τμήματος Πωλήσεων – Marketing κύρια σε Ταξιδιωτικούς Οργανισμούς – Tour Operators και Οργανισμούς Δημοσιογραφικούς και Διοργανωτών Εκθέσεων Αναφέρω ενδεικτικά μερικές από τις εταιρείες που συνεργάστηκα ή/και συνεργάζομαι: Ελληνική Ραδιοφωνική Εταιρεία, Δ&Γ Καλοφωλιάς ΑΕ (εφημερίδα ΕΞΠΡΕΣ), Tradenet Travel, Grecian Travel, CRS Sabre, Deutsche Messe AG, Hotel San Giorgio (Κεφαλονιά), Hotel Apartments Iperion (Rethymno).
Άλλες Ενασχολήσεις	Η φοίτηση μου στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης άλλαξε τον προσανατολισμό των ενασχολήσεών μου σχεδόν δραματικά. Διαβάζω και μελετώ ότι μου διατίθεται μέσω του γραπτού ή ηλεκτρονικού Τύπου, του διαδικτύου καθώς και βιβλία ή άρθρα που συγγράφηκαν και αφορούν κοινωνικοπολιτικά ρεύματα απόψεις, σκέψεις, θέσεις, που σχετίζονται με τη μελέτη των αλλαγών και των ανακατατάξεων που επιβλήθηκαν στον τρόπο σκέψης και στάσης του πολίτη απέναντι σε θεμελιώδεις κοινωνικούς και πολιτικούς όρους και αρχές, οι οποίες αφορούν τη Φύση, τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, την Οικονομία, την Διακυβέρνηση, τη Διαπολιτισμική Επικοινωνία, την Ανεκτικότητα.

Εισαγωγή

Τη παρούσα εργασία μου, έχω προσπαθήσει να μην την συνδέσω με στοιχεία τα οποία θα περιέγραφαν και θα αφορούσαν το τεχνοκρατικό, ιστορικό, γραφειοκρατικό μέρος της δημιουργίας οιασδήποτε μορφή πολιτικής γειτονίας. Περιορίστηκα όσο μπορούσα περισσότερο στη περιγραφή του χώρου, την αντίληψη περί γειτονίας και περιφερειακής ανάπτυξης η οποία διαφαίνεται ή ξεχωρίζει καθαρά και από τις πολιτικές εφαρμογής της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (ΕΠΓ), αλλά και από τις αντιλήψεις των γειτόνων της στη νότια Μεσόγειο. Επιπρόσθετα θέλησα να αναφερθώ στα θεμελιώδη μεγέθη και τους παράγοντες οι οποίοι καθορίζουν τη δυναμική της πολιτικής γειτονίας, όπως στην έννοια κράτους, έθνους-κράτους, στις νόρμες και τις αξίες, στη κοινωνία των πολιτών σχέση με τις αντίστοιχες παράλληλες ή αντικρουόμενες αντιλήψεις πραγματικές ή φαντασιακές και πολλές φορές πολυποίκιλες, των γειτόνων μας οι οποίοι κατοικούν στις νότιες ακτές της Μεσογείου και οι οποίες καθορίζουν τη στάση τους απέναντι στις πολιτικές γειτονίας της ΕΕ.

Θεώρησα ότι ήμουν υποχρεωμένος να πλησιάσω και όχι φυσικά να αναλύσω πλήρως, τη σχέση του Ισλάμ με την κοινωνία των πολιτών, με τις elites των χωρών στις οποίες αναφέρεται η εργασία μου, με τα δίκτυα μέσω των οποίων δρα και διαχέεται και την πιθανή αρωγή την οποία θα μπορούσε να παράσχει στην πορεία για την ανάπτυξη και τον εκδημοκρατισμό στα κράτη αυτά, ασκώντας έλεγχο του αυταρχισμού των καθεστώτων και την εμπέδωση ενός εθνο-κοινωνικού πολυμερούς και όχι θρησκευτικού φονταμενταλιστικού κράτους. Η σωστή κατανόηση του ίδιου του Ισλάμ καθώς και τη σχέση του με τη κοινωνία θα μπορούσε να οδηγήσει στο είδος εκείνο των προσεγγίσεων οι οποίες θα διέλυαν κάθε μορφής καχυποψία η οποία προέρχεται και από τα δύο μέρη.

Ακολουθούν τα συμπεράσματα τα οποία προκύπτουν από την έως ώρα πορεία των διαφορετικών προσεγγίσεων σε ότι αφορά τις πολιτικές γειτονίας. Και αναφέρονται προτάσεις οι οποίες πιθανόν οδηγούσαν στην έξοδο από τη στασιμότητα των πολιτικών αυτών.

Ένας κοινός χώρος

Η Μεσόγειος Θάλασσα αποτελεί χώρο παγκοσμίου ενδιαφέροντος. Η ιστορία των πολιτισμών καθώς και οι σχέσεις οι οποίες αναπτύχθηκαν μεταξύ τους εξακολουθούν να επηρεάζουν ως σήμερα τα κράτη τα οποία έχουν συγκροτηθεί στη περιοχή. Τα κράτη αυτά είναι της Ν. Ευρώπης, της Β. Αφρικής και της Μέσης Ανατολής. Κύριο χαρακτηριστικό τους είναι η μεγάλη οικονομική και κοινωνική αντίθεση τους. Αντίθεση η οποία αναφύεται μεταξύ των υπερανεπτυγμένων ή ανεπτυγμένων κρατών της Νότιας Ευρώπης και των υποανάπτυκτων κρατών της Βόρειας Αφρικής. Ως σύνδεσμος μεταξύ τριών ηπείρων κατέχει ιδιαίτερη στρατηγική σημασία με σημαίνουσα και μοναδική ιδιαιτερότητα. Αποτελεί το σταυροδρόμι των θαλασσιών οδών προς τις πετρελαιοπαραγωγές χώρες της Μέσης Ανατολής, του Περσικού Κόλπου και της Κασπίας Θάλασσας.

Κάνοντας μία ιστορική αναδρομή διαπιστώνουμε ότι η Μεσόγειος αποτελούσε πάντοτε πεδίο συγκρούσεων και χώρος φιλοξενίας ανισοτήτων, προσπαθειών επικυριαρχίας και δημιουργίας στεγανών μεταξύ του ανεπτυγμένου χριστιανικού Βορρά και του υπανάπτυκτου ισλαμικού Νότου (Ξενάκης, 2009).

Το κυρίαρχο στοιχείο το οποίο μετάλλαξε και διατήρησε τη διαφορετικότητα των κοινωνιών μεταξύ των δύο σημείων του ορίζοντα μπορεί να προσδιορισθεί στην εισβολή του καπιταλισμού. Ο οποίος διαπέρασε τα αγροτικές κοινωνίες και άμβλυσε τις ισλαμικές αντιλήψεις περί έντοκου δανεισμού. Παγίωσε νέους τρόπους παραγωγής και απαγκίστρωσε τις επαγγελματικές δραστηριότητες από τη σχέση τους με την θρησκευτική ζωή και την αντίστοιχη γνώση (Nouschi A., 2000). Και φυσικά ο καπιταλισμός δεν προήλθε από τη μετεξέλιξη των σχέσεων εργασίας και της παραγωγής αλλά μάλλον αναγκαστικά προασόρμηστηκε, πολλές φορές, σε ένα εχθρικό περιβάλλον.

Οι χώρες της βόρειας αφρικανικής ακτής της Μεσογείου, δηλαδή η Αλγερία, το Μαρόκο, η Λιβύη, η Μαυριτανία και η Τυνησία συγκρότησαν από τις 17 Φεβρουαρίου 1989 με τη Συνθήκη του Μαρακές (Μαρόκο) την ένωση του Αραβικού Maghreb (Αραβικός όρος που σημαίνει την περιοχή που δύνει ο ήλιος και δηλώνει την περιοχή δυτικά του Νείλου μέχρι τον Ατλαντικό). Στόχος της ένωσης είναι η ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των χωρών-μελών της στον οικονομικό, πολιτικό και στρατιωτικό τομέα και η απόφαση κοινής στρατηγικής ανάπτυξης. Ανάμεσα στις επιτυχίες της ένωσης Μαγκρέμπ μπορούμε να κατατάξουμε την ενιαία στάση που τήρησαν στην κρίση του Περσικού Κόλπου. Τότε παρά τις δυτικές πιέσεις, όλοι οι κυβερνώντες έλαβαν υπόψη την κοινή γνώμη των χωρών τους και κατ' αυτόν τον τρόπο μπόρεσαν να παρουσιάσουν μια αραβική ταυτότητα. Όμως το πρόβλημα το οποίο η ένωση θεωρεί ότι υφίσταται είναι ο άκαμπος ισλαμισμός, που αναπτύχθηκε κυρίως στην Αλγερία, αλλά απειλεί και τις λοιπές χώρες του Μαγκρέμπ.

Ο Νότος της Μεσογείου: Ιδιαίτερα Χαρακτηριστικά των Χωρών

Οι χώρες αυτές φέρουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τα οποία προκαλούν και απαιτούν την ιδιαίτερη προσοχή κάθε μελετητή ο οποίος ασχολείται με τα ζητήματα που αναφέρονται κατά καιρούς στη περιφέρειά της. Ζητήματα οικονομικά, πολιτικά, κοινωνικά, πολιτισμικά, θρησκευτικά. Τα οποία κατά μόνας ή συνδυαστικά προβάλλονται άλλοτε μέσω ήπιων τοπικών εξελίξεων και συχνότερα με βίαιες περιφερειακές και διεθνείς «εκρηκτικές» συνέπειες. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι: .

Η οικονομική κατάσταση. Η δημογραφική κατάσταση. Υπερπληθυσμός στη νότια ακτή (Βόρεια Αφρική) και υπογεννητικότητα στη βόρεια (Νότια Ευρώπη). Η μετανάστευση προς τη βόρεια ακτή της Μεσογείου. Το ισλαμικό κίνημα που αναπτύσσεται για κοινωνικούς λόγους. Η θαλάσσια μόλυνση. Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά που προαναφέρθηκαν μπορούν να καταλήξουν σε πολεμικές συγκρούσεις, εσωτερικές ή εξωτερικές.

Έντονα μετά το τέλος της ψυχροπολεμικής περιόδου και με τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης εκδηλώνεται στη Μεσόγειο το ενδιαφέρον και ξεκινά η έντονη δράση έξω-περιφερειακών (extra-regional) δυνάμεων, οι οποίες εντοπίζουν τα ενδιαφέροντα επέμβασής τους ανάλογα με τα γεωστρατηγικά συμφέροντά του και τους

γεωπολιτικούς συσχετισμούς οι οποίοι τα ευνοούν. Μετά το τέλος του διπολισμού το 1989 δόθηκε από τις ΗΠΑ ιδιαίτερη στρατηγική σημασία στις περιφερειακές σχέσεις (Calleya, Ξενάκης, 2008). Οι ΗΠΑ δρώντας ως έξω-περιφερειακή δύναμη παρεμβαίνει για να προστατεύσει τα στρατηγικά εθνικά της συμφέροντα στη Μεσόγειο που είναι: Η διασφάλιση της πρόσβασης στα αποθέματα πετρελαίου του Περσικού Κόλπου, η διατήρηση της στρατηγικής πρόσβασης στο Ισραήλ και η καλλιέργεια καλών σχέσεων με τις Αραβικές χώρες. Στα πλαίσια της προώπισης των παραπάνω συμφερόντων, έντονη είναι η παρουσία του 6ου Στόλου στη Μεσόγειο και του 5ου Στόλου στον Περσικό Κόλπο. Η Αμερικανική παρουσία στην περιοχή ενδυναμώνεται με κύριους πολιτικούς στόχους «την καταπολέμηση της τρομοκρατίας» και την «προστασία των πετρελαϊκών αποθεμάτων».

Προσπάθειες Υλοποίησης και Παγίωσης Σχέσεων Γειτονίας

Στη περιοχή της Μεσογείου η Ευρώπη θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους εταίρους, ιδιαίτερα οικονομικός των χωρών κυρίως της νότιας Μεσογείου. Στη πορεία της ολοκλήρωσης και ενοποίησής της υπήρξε πάντοτε μία παράλληλη προσπάθεια δημιουργίας θεσμών και δεσμών οι οποίοι θα της έδιναν τη δυνατότητα να διατηρήσει, να καλλιεργήσει, να ενδυναμώσει τις σχέσεις της με τους νότιους γείτονές της. Οι σχέσεις μεταξύ της ΕΟΚ με τις Τρίτες Μεσογειακές Χώρες (ΤΜΧ) άρχισαν νωρίς από τα πρώτα χρόνια δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας αλλά δεν είχαν την έκταση και το βάθος που υπαγόρευαν τα συμφέροντά της στη Μεσόγειο. Η Ευρωμεσογειακή Συνεργασία μεταξύ ΕΟΚ και Τρίτων Μεσογειακών Χωρών εγκαινιάζεται με την υπογραφή της Συμφωνίας Σύνδεσης με την Ελλάδα, το 1961. Ακολουθούν η Συμφωνία Σύνδεσης με την Τουρκία το 1963 οι Συμφωνίες Συνεργασίας με την Τυνησία και το Μαρόκο το 1969, οι Συμφωνίες Σύνδεσης με την Μάλτα (1970) και την Κύπρο το 1972: Η Τυνησία και το Μαρόκο υπογράφουν Συμφωνίες Συνεργασίας στο τέλος της δεκαετίας. Πρόκειται για τις δυο χώρες του πρώην Γαλλικού Maghreb. Με την Αλγερία υπήρχαν και εξακολουθούν να υπάρχουν προβλήματα.

Το 1972 εγκαινιάζεται η περίοδος “της σφαιρικής Μεσογειακής πολιτικής” (Politique Mediterraneeenne Globale). Η Κοινότητα υπογράφει Συμφωνίες Συνεργασίας με όλες τις ΤΜΧ πλην Αλβανίας και Λιβύης. Αμέσως μετά τις δυο πετρελαϊκές κρίσεις το 1971 και το 1973, κατά τη δεκαετία του '70 η Κοινότητα έρχεται να εκφράσει με τις

συμφωνίες αυτές οι οποίες περιλαμβάνουν και Χρηματοδοτικά Πρωτόκολλα, το έμπρακτο ενδιαφέρον της Ευρώπης για τις αραβικές χώρες της Μεσογείου:

Η δεκαετία του '80 χαρακτηρίζεται περισσότερο από τις διευρύνσεις της Ευρωπαϊκής Κοινότητας προς τον Ευρωπαϊκό Νότο (Ελλάδα 1981, Ισπανία, Πορτογαλία 1986) παρά από οποιαδήποτε καινοτομία στην Μεσογειακή Πολιτική. Είναι ακριβώς οι νέες αυτές διευρύνσεις και ιδιαίτερα αυτή της Ιβηρικής Χερσονήσου που προκαλούν την ανάγκη και επισπεύδουν την αναθεώρηση της Μεσογειακής πολιτικής που θ' ακολουθήσει δηλαδή την Ανανεωμένη Μεσογειακή Πολιτική. Είναι η Πολιτική που προτείνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προς το Συμβούλιο Υπουργών τον Ιούνιο του 1990 αποτελεί τη συνέχεια της σφαιρικής Μεσογειακής Πολιτικής με βελτιώσεις ως προς τις εμπορικές παραχωρήσεις και το ύψος της χρηματοδότησης μέσω των διμερών Χρηματοδοτικών Πρωτοκόλλων:

Η υπεροχή των ΗΠΑ και η απουσία αντίπαλου δέους αναγκάζει τις Μεσογειακές χώρες να αναπροσαρμόσουν την πολιτική τους, δεν αφήνει όμως περιθώρια για την διατύπωση ενός διαφορετικού πολιτικού λόγου από την πλευρά της Ευρώπης. Στην πρώτη κρίση του Κόλπου η Ευρώπη ακολούθησε έμπρακτα τις ΗΠΑ ως όφειλε για λόγους αρχής. Όμως έτσι επωμίσθηκε και μέρος της ευθύνης για τους μετέπειτα χειρισμούς εκ μέρους των ΗΠΑ, οι οποίοι δεν ήσαν πάντοτε ιδιαίτερα επιτυχείς κυρίως όσον αφορά την λεπτή σχέση με τον υπόλοιπο αραβικό κόσμο. Ακολούθησαν οι αντιδράσεις για τους χειρισμούς στην κρίση του Κόλπου από την Ιορδανία και τον Χασάν του Μαρόκου. Ατολμη όμως εμφανίσθηκε η Ευρώπη και μετά την κρίση. Η Ευρωπαϊκή διπλωματία είχε αρχίσει πριν ακόμη λήξει ο πόλεμος στον Κόλπο την μελέτη των προβλημάτων Ασφαλείας στη Μέση Ανατολή και την Μεσόγειο γενικότερα, όμως και η προσπάθεια αυτή έμεινε μετέωρη. Κύριο αντικείμενο της μελέτης αυτής ήταν η ιδέα μιας Διάσκεψης για την Ασφάλεια και την Συνεργασία στην Μεσόγειο (ΔΑΣΜ) κατά το πρότυπο της ΔΑΣΕ. Η ΔΑΣΕ δεν ήταν βεβαίως το καταλληλότερο forum για την συζήτηση μιας τέτοιας ιδέας αν μη τι άλλο διότι οι περισσότερες χώρες της Μεσογείου δεν είναι μέλη της ΔΑΣΕ. Το Ιταλοϊσπανικό Σχέδιο έτυχε θερμής υποδοχής από τις Νότιες χώρες μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, αλλά βρήκε αντίθετους ορισμένους βορείους Ευρωπαίους συνήθεις εκφραστές βορειοατλαντικών απόψεων και εγκαταλείφθηκε.

Μπροστά στην αδυναμία της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας να προχωρήσει στην διατύπωση μιας ουσιαστικής πρότασης για την Μεσογειακή Πολιτική ορισμένες χώρες παίρνουν την πρωτοβουλία της δημιουργίας του Forum της Δυτικής Μεσογείου που στην συνέχεια έγινε γνωστό ως ομάδα των 5+5. Μέλη του Forum ήταν αρχικά τέσσερις Ευρωμεσογειακές χώρες Γαλλία, Ισπανία, Ιταλία, Πορτογαλία στις οποίες προσετέθη αργότερα και η Μάλτα και από την άλλη μεριά ήταν οι 5 χώρες της Ένωσης του Maghreb (UMA) Αλγερία, Λιβύη, Μαρόκο, Μαυριτανία και Τυνησία”. Δηλωμένος στόχος της ομάδας 5+5 η δημιουργία της οποίας επισημοποιήθηκε στην Διάσκεψη της Ρώμης του 1990 ήταν η “σταθερότης και η Ανάπτυξη της Μεσογείου”. Τα προβλήματα όμως στις σχέσεις των Ευρωπαίων με την Λιβύη και η χαλάρωση των σχέσεων μεταξύ των χωρών της Ενώσεως του Maghreb, δεν επέτρεψαν στο Forum να εδραιωθεί Η Ελλάδα και η Αίγυπτος που με εμφανή δυσφορία έβλεπαν τον αποκλεισμό τους από ένα τέτοιο Μεσογειακό Forum, έστω και εάν αφορούσε τη Δυτική Μεσόγειο ξεκίνησαν με ελληνική πρωτοβουλία διαβουλεύσεις για την δημιουργία ενός αντίστοιχου Forum για την Ανατολική Μεσόγειο με συμμετοχή στο αρχικό αυτό στάδιο και της Ιταλίας. Ύστερα από δύο συναντήσεις μια στη Ρώμη και μία στην Σαντορίνη η προσπάθεια εγκαταλείφθηκε, λόγω των προβληματικών σχέσεων Συρίας Ισραήλ και Τουρκίας-Κύπρου. Συνέχεια της προσπάθειας αυτής υπήρξε η σύγκληση με πρωτοβουλία του Αιγύπτιου Προέδρου Μουμπάρακ διάσκεψης τον Ιούλιο του 1994 στην Αλεξάνδρεια με την συμμετοχή 10 Μεσογειακών κρατών που αποφάσισαν την δημιουργία του Μεσογειακού Forum.

Διακήρυξη της Βαρκελώνης

Έπειτα από 20 χρόνια διαρκώς εντεινόμενου διαλόγου και συνεργασίας, οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι 12 μεσογειακές χώρες κατέληξαν στις 28 Νοεμβρίου του 1995 στην Βαρκελώνη στην «Διαδικασία της Βαρκελώνης», η οποία έθεσε νέο πλαίσιο στις σχέσεις των δύο πλευρών. Οι μεσογειακοί εταίροι της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι οι εξής: Μαρόκο, Τυνησία, Αλγερία, Αίγυπτος, Ισραήλ, Ιορδανία, Παλαιστινιακή Αρχή, Λίβανος, Συρία, Τουρκία, Κύπρος και Μάλτα. Σημειώνεται ότι η Κύπρος και η Μάλτα, ως υπό ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση χώρες, θα περάσουν στην πλευρά των

χωρών της Ε.Ε., ενώ η Λιβύη συμμετέχει σε κάποιες συνεδριάσεις ως παρατηρητής, μέχρι να αρθούν οι περιορισμοί που της έχουν επιβληθεί από τα Ηνωμένα Έθνη.

Η Διακήρυξη της Βαρκελώνης, η οποία υιοθετήθηκε από την Διάσκεψη της Βαρκελώνης εκφράζει την πρόθεση των συμμετεχόντων για:

- Την εγκαθίδρυση ενός κοινού ευρωμεσογειακού χώρου ειρήνης και σταθερότητας που θα βασίζεται στις θεμελιώδεις αρχές όπως ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα και στην δημοκρατία (πολιτική συνεργασία και συνεργασία ασφάλειας)
- Τη δημιουργία ενός χώρου ευημερίας μέσω της προοδευτικής εγκατάστασης χώρου ελεύθερου εμπορίου, τόσο ανάμεσα στην Ε.Ε. και τις μεσογειακές χώρες όσο και ανάμεσα στις ίδιες τις χώρες της Μεσογείου. Η διαδικασία αυτή θα υποστηριχθεί από ουσιαστική οικονομική βοήθεια, για την χρηματοδότηση τόσο αυτής της μετάβασης όσο και των οικονομικών συνεπειών από αυτή την μεταρρύθμιση (οικονομική και χρηματοδοτική συνεργασία)
- Την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού, την προώθηση μιας συνεννόησης ανάμεσα στους πολιτισμούς των εταίρων και την ενίσχυση της προσέγγισης των λαών (κοινωνική, πολιτιστική και ανθρώπινη συνεργασία).

Το σημαντικότερο όμως αποτέλεσμα της διάσκεψης ήταν η καθιέρωση από το 2010 της ευρωμεσογειακής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών που θα δημιουργηθεί μέσω συμφωνιών που θα υπογραφούν από τα μέλη της Ε.Ε. και τις λοιπές Μεσογειακές χώρες. Στο πλαίσιο της διαδικασίας της Βαρκελώνης πραγματοποιήθηκαν διάφορες ευρωμεσογειακές διασκέψεις στην Μάλτα, στη Μασσαλία, στη Βαλένθια και στην Κρήτη. Στη διάσκεψη της Στουτγάρδης το 1999 αποφασίσθηκε να συνταχθεί ο Ευρωμεσογειακός Χάρτης για την Ειρήνη και την Σταθερότητα. Όμως αυτή η απόφαση όπως και διαδικασία της Βαρκελώνης που προαναφέρθηκε συναντούν κάποια εμπόδια στην υλοποίησή τους. Αυτά είναι:

Το Αραβο-Ισραηλινό πρόβλημα στη Μ. Ανατολή και η μη επίλυσή του.

Το νέο περιβάλλον ασφάλειας που διαμορφώθηκε μετά την 11η Σεπτεμβρίου 2001.

Τη συμμετοχή αρκετών ευρωπαϊκών κρατών στην αμερικανική εκστρατεία στο Ιράκ, που δημιούργησε μια καχυποψία στα αραβικά κράτη.

Τα διαφορετικά συμφέροντα μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών στην περιοχή της Μεσογείου.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση εφαρμόζει τη διακήρυξη που υιοθετήθηκε από τη διάσκεψη κορυφής Ε.Ε.-Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας (4 Απριλίου 2000) ενώ από το Νοέμβριο του 2004 η Ε.Ε. έχει εκπονήσει ένα «Σχέδιο δράσης» για την υποστήριξη της Ειρήνης και της Ασφάλειας στην Αφρική στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ) με σκοπό την υποστήριξη των Αφρικανικών κρατών στο να αποκτήσουν αυτόνομη δυνατότητα πρόληψης και διαχείρισης κρίσεων.

Ο Πρόεδρος της Γαλλίας Νικολά Σαρκοζί διατύπωσε μια πρόταση για τη συγκρότηση της Μεσογειακής Ένωσης. Έναντι αυτής της πρότασης μερικά κράτη διατύπωσαν επιφυλάξεις με πρώτη τη Γερμανία, οι οποίες αναφέρονταν στις προσπάθειες της Γαλλίας να προωθήσει τα δικά της συμφέροντα σε βάρος κάποιων ευρωπαϊών εταίρων της. Αποτέλεσμα ήταν να επαναδιατυπωθεί η γαλλική πρόταση από Μεσογειακή Ένωση σε «Ένωση για τη Μεσόγειο» (EfM) και να ενσωματωθεί η πρωτοβουλία στη «διαδικασία της Βαρκελώνης». Ο Πρόεδρος της Γαλλίας, με την πρωτοβουλία αυτή είχε δύο στόχους μεταξύ των άλλων.

Πρώτον να μεταθέσει τον ατελέσφορο ευρω-αραβικό διάλογο με το Ισραήλ και να τον εντάξει στα πλαίσια ενός ευρω-μεσογειακού διαλόγου για τη Μ. Ανατολή και δεύτερον να δώσει στην Τουρκία ένα διακεκριμένο ρόλο στην «Ένωση για τη Μεσόγειο» σε αντιστάθμισμα του αποκλεισμού της από την Ε.Ε.

Το μείζον ζήτημα της παράνομης μετανάστευσης από μόνο του επηρεάζει την ασφάλεια στην περιοχή. Η καχυποψία που παρουσιάζεται από μερικά έθνη της Βόρειας Αφρικής προς την Ε.Ε. οφείλεται μεταξύ των άλλων στα μέτρα περιφρούρησης στην περίμετρο της «Συνθήκης Σένγκεν» διότι εκλαμβάνεται από τους μεσογειακούς εταίρους ως προάγγελος μιας «Ευρώπης-φρούριο».

Χώρος και Χρόνος

Αντιμετωπίζοντας το άμεσο ενδεχόμενο της διεύρυνσης του 2004, που θα είχε ως συνέπεια την είσοδο στην ΕΕ δέκα νέων κρατών μελών, δημιουργήθηκε παράλληλα και ο προβληματισμός σχετικά με το ότι αυτή η διεύρυνση θα προκαλούσε σοβαρές επιπτώσεις στις χώρες που συνόρευαν με τα νέα εξωτερικά της σύνορα.

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική γειτονίας (ΕΠΓ) διαμορφώθηκε το 2004, έχοντας ως αντικειμενικό στόχο την αποφυγή δημιουργίας νέων διαχωριστικών γραμμών μεταξύ της διευρυνόμενης ΕΕ και των νέων γειτόνων της. Έχοντας παράλληλο στόχο τη δημιουργία σταθερότητας, ανάπτυξης και της ασφάλειας για όλα τα μέρη.

Το πλαίσιο της ΕΠΓ προτάθηκε σε 16 γειτονικά κράτη, την Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν, τη Λευκορωσία, τη Μολδαβία, τη Γεωργία, την Ουκρανία, την Αλγερία, το Μαρόκο, την Αίγυπτο, το Ισραήλ, τα κατεχόμενα Παλαιστινιακά εδάφη, την Αλγερία, τον Λίβανο, τη Λιβύη, την Ιορδανία, την Τυνησία, τη Συρία.

Έτσι, ξεκίνησαν οι συζητήσεις σχετικά με μια πρωτοβουλία με τίτλο «Ευρύτερη Ευρώπη — Γειτονικές σχέσεις» οι οποίες και προσδιορίστηκαν από την Επιτροπή το Μάρτιο του 2003.

Ο γενικός χαρακτήρας της νέας πολιτικής παρουσιάστηκε στην προαναφερόμενη ανακοίνωση της Επιτροπής. Η νέα πολιτική έπρεπε, σύμφωνα με τον τότε πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κ. Romano Prodi να αποσκοπεί στη δημιουργία ενός «δακτυλίου φίλων» (Romano Prodi, 2002) στους οποίους τελικά θα πρέπει να δοθεί η ευκαιρία να συμμετέχουν στα «πάντα εκτός από τα θεσμικά όργανα»..

Ακολούθησε το Σχέδιο Στρατηγικής σχετικό με την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας το Μάιο του 2004. Το Σχέδιο έθετε τους όρους οι οποίοι θα καθόριζαν τον τρόπο με τον οποίο θα προτίθετο η ΕΕ να συνεργαστεί στενά με αυτές τις χώρες. Οι νότιες χώρες της ΕΠΓ συμμετέχουν επίσης στη διαδικασία της Βαρκελώνης.

Η ΕΕ δεν έχει επίσημες σχέσεις με τη Λευκορωσία ή τη Λιβύη και η ΕΠΓ σε αυτές τις χώρες εφαρμόζεται διαφορετικά και πολύ περιορισμένα. Η Ρωσία κατέστησε εξαρχής σαφές ότι δεν επιθυμούσε να συμμετάσχει στην αναδυόμενη ΕΠΓ. Οι σχέσεις ΕΕ–Ρωσίας εστιάζουν πλέον σε ένα κοινό σχέδιο σύστασης τεσσάρων «κοινών χώρων πολιτικής».

Η ΕΠΓ είναι κύρια μία διμερής Πολιτική. Δηλαδή μία Πολιτική μεταξύ της ΕΕ και της κάθε χώρας ξεχωριστά. Επι πλέον προωθείται μέσω περιφερειακών και πολυμερών συνεργασιών και πρωτοβουλιών όπως η Ανατολική Εταιρική Σχέση (Eastern Partnership, Prague Μάιος 2009), η Ένωση για τη Μεσόγειο (The Union for Mediterranean, Paris Ιούλιος 2008) και τη Συνέργεια του Εύξεινου Πόντου (The Black Sea Synergy, Kiev Φεβρουάριος 2007).

Μέσω της ΕΠΓ η ΕΕ επιχειρεί, μεταξύ άλλων, να αντιμετωπίσει ή να προλάβει την ανάδυση «ήπιων» μορφών απειλών κατά της ασφάλειας, όπως η ευρείας κλίμακας λαθρομετανάστευση, η διαταραχή των εισαγωγών ενέργειας, η υποβάθμιση του περιβάλλοντος, η διείσδυση του οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας. Η πολιτική βασίζεται σε δεσμεύσεις επί κοινών αξιών, συμπεριλαμβανομένης της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου, της χρηστής διακυβέρνησης και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και των αρχών της αγοράς της οικονομίας, του ελεύθερου εμπορίου και της αειφόρου ανάπτυξης, καθώς και της μείωσης της φτώχειας.

Βασικές Αρχές

Η αρχή της διαφοροποιημένης διμερούς προσέγγισης (differentiated bilaterism) είναι μία από τις βασικές αρχές της ΕΠΓ. Σε αντίθεση με την ΕΜΣ η οποία είχε υιοθετήσει την απλή περιφερειακή προσέγγιση. Η διαφοροποίηση ανά χώρα προσέφερε στους μεσογειακούς εταίρους της Ε.Ε. τη δυνατότητα αφενός μεν, να συμμετέχουν στα πολιτικά πράγματα της Ένωσης, παραμένοντας αφετέρου εντός της σφαιρικής ευρωμεσογειακής σχέσης.

Η αρχή της αιρεσιμότητας (conditionality) ενώ στην ΕΜΣ αναφέρονταν με την αρνητική της μορφή ως negative στην ΕΠΓ αποκτά θετικό πρόσημο positive και αποτελεί μία άλλη βασική αρχή τη ΕΠΓ (COM 2003 104 final), η οποία συνδέεται στενά με την

προηγούμενα αναφερόμενη αρχή. Στην αρχή αυτή υπάρχει η πρόβλεψη ανταμοιβής για τη πρόοδο η οποία σημειώνεται με τη προοπτική μεγαλύτερης οικονομικής ολοκλήρωσης με την ΕΕ και πιο άμεση προοπτική των χωρών της νότιας ακτής της Μεσογείου στην Ευρωπαϊκή

Έχει τονιστεί από την Επιτροπή ότι τα ήδη υπάρχοντα όργανα, τα οποία έχουν κριθεί επαρκή και σωστά και αφορούν τη παραγωγή πολιτικών της ΕΕ σε σχέση με τους γείτονές της, θα παρέχουν τη βάση και για την εφαρμογή της ΕΠΓ. Η οποία θα ενισχυθεί με την ήδη υπάρχουσα συνεργασία, συμφωνίες σταθερότητας και τις φιλίες. Για τη Μεσόγειο η ΕΜΣ (Διάσκεψη της Βαρκελώνης) θα στηρίζει και θα παρέχει το περιφερειακό πλαίσιο συνεργασίας το οποίο και θα ενδυναμώνεται από τις εκάστοτε συμφωνίες σύνδεσης.

Πρόθεση της ΕΠΓ είναι να υπερβεί τη στενή λογική του πλαισίου που αναφέραμε πριν. Θέλει να αναπτύξει περαιτέρω μία ενισχυμένη συνεργασία μεταξύ της ΕΕ και των εταίρων της για να αποβούν προς όφελος και των δύο μερών τα πλεονεκτήματα των δομών οι οποίες ήδη λειτουργούν. Τα Σχέδια Δράσης τα οποία εκπονεί η Επιτροπή αποτελούν ένα σοβαρό εργαλείο για την επίτευξη αυτού του στόχου. Αυτά τα σχέδια εκπονούνται και υλοποιούνται ξεχωριστά για κάθε χώρα η οποία εμπλέκεται. Η σπουδαιότητα των Σχεδίων Δράσης έγκειται στο ότι αντιπροσωπεύουν μία ολοκληρωμένη προσέγγιση και θέτουν συγκεκριμένες, στοχευμένες και επιτεύξιμες προτεραιότητες. Η παραγωγή κοινών αξιών καθώς και η μεταρρύθμιση είναι το άμεσο ή έμμεσο αναμενόμενο της όλης προσπάθειας από την ΕΕ. Οι γενικότερες αντιλήψεις της ΕΠΓ εκφράζουν την απόφαση της ΕΕ στο να εξάγει τις δικές της αξίες και πρότυπα στην ευρύτερη περιφέρειά της. Η αποδοχή και ο σεβασμός αυτών των αξιών και των προτύπων αποτελούν και τη κύρια προϋπόθεση για την επίτευξη της στενότερης οικονομικής ολοκλήρωσης των γειτονικών κρατών με την ΕΕ. Αυτή η στάση της ΕΕ δηλαδή στο να παράγει και να εξάγει την επιρροή της στο χώρο της παγκόσμιας πολιτικής την καθιστά κανονιστική δύναμη. Μία δύναμη η οποία αναζητά την ειρηνική αλλαγή. Η ποιότητα των σχεδίων δράσης αλλά και της ίδιας της δράσης θα πρέπει να βρίσκεται σωστά προσανατολισμένη σε ένα πρότυπο-νόρμα. Μπορεί να αναγνώσει κανείς ή έστω θα εύχονταν σε αυτή τη προσπάθεια η δράση να είναι προσανατολισμένη σε πρότυπα που χαρακτηρίζονται ως αξιακά κριτήρια (δημοκρατία, κοινωνία των πολιτών). Το σημαντικό είναι να «μεταλλαχθεί» το πρότυπο-νόρμα σε

συμπεριφορική νόρμα στις κοινωνίες των γειτόνων μας στη νότια ακτή της Μεσογείου (Λάβδας, 2006).

Η Ε.Ε. έχει την πρόθεση να προσφέρει επιπρόσθετη οικονομική βοήθεια με σκοπό να ενθαρρύνει και να διευκολύνει τις προσπάθειες των γειτόνων να πραγματοποιήσουν εσωτερικές αλλαγές. Για το σκοπό αυτό η επιτροπή προτείνει την δημιουργία ενός νέου οργάνου της Ευρωπαϊκής πολιτικής γειτνίασης, το οποίο σταδιακά θα αντικαταστήσει τα σύγχρονα αποκλίνοντα συστήματα οικονομικής διαχείρισης των κοινοτικών χρηματοδοτήσεων που δίδονται στους γείτονες, λύνοντας τις ποικίλες δυσκολίες στον συντονισμό (COM 2003 393 τελικό).

Στόχοι

Η Ε.Ε. στοχεύει στην εισαγωγή μιας περιεκτικής και κατανοητής προσέγγισης και δεν μπορεί να προωθήσει μια κοινή πολιτική για όλους. Η διαφοροποίηση και η προοδευτικότητα θα αποτελέσουν την βάση της ΕΠΓ ενώ η ποιότητα των σχέσεων και το επίπεδο ενσωμάτωσης κάθε γειτονικής χώρας θα εξαρτηθεί από την πρόοδό της στο να προσεγγίσει τα στάδια των μεταρρυθμίσεων που έχουν καθοριστεί για την καθεμία στα διαφορετικά Σχέδια Δράσης.

Τα Σχέδια Δράσης εξαρτούν την επιτυχία τους από την ξεκάθαρη αναγνώριση των κοινών ενδιαφερόντων στο να απευθύνουν ένα σύνολο υποθέσεων που έχουν προτεραιότητα. Αυτό θα καθοριστεί από την κοινή συναίνεση και γι' αυτό θα διαφέρει από χώρα σε χώρα. Στόχοι της ΕΠΓ είναι η επίτευξη μεγαλύτερης οικονομικής ανάπτυξης, σταθερότητας και καλύτερης διακυβέρνησης στις ανωτέρω χώρες, μέσω πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων, που υλοποιούνται με συγκεκριμένα προς τούτο Σχέδια Δράσης (Action Plans). Η πολιτική αυτή δεν προσφέρει αυτόματη ενταξιακή προοπτική και είναι διακριτή από τη διαδικασία διεύρυνσης. Η ΕΕ θα συνδράμει περισσότερο τις χώρες που έχουν, τόσο τις δυνατότητες όσο και την προθυμία να προβούν σε μεταρρυθμίσεις (αρχή της διαφοροποίησης – differentiation). Ο Χρηματοδοτικός Μηχανισμός της ΕΠΓ είναι το European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI), το οποίο προβλέπει πόρους ύψους € 11,5 δισ. (περίοδος 2007 – 2013).

Ένα άλλο καινούργιο στοιχείο που εισήγαγε η ΕΠΓ είναι η έμφαση που δίνεται στην τοπική συνεργασία μεταξύ των γεγονότων, μια έννοια που αποφεύγεται εξαιτίας της επιμονής σε εχθρικές σχέσεις και μαινόμενες τοπικές διαμάχες. Με την ΕΠΓ η ΕΕ σκοπεύει να διευθετήσει διαφορές, να εξομαλύνει εχθρικές σχέσεις και να λύσει τις διαμάχες οι οποίες ενυπάρχουν ανάμεσα στους ίδιους τους γείτονες της και αναζητά τους τρόπους δημιουργίας στενότερης «περιμετρικής» συνεργασίας. Λαμβάνοντας φυσικά υπόψιν τις εκάστοτε ιστορικές ή άλλες ιδιαιτερότητες στις σχέσεις μεταξύ των γειτόνων της. Με αυτό το στόχο επιθυμεί να δημιουργήσει και να χρηματοδοτήσει προγράμματα τα οποία θα βοηθήσουν την ανάπτυξη των εσωτερικών αυτών σχέσεων (COM (2004) 373 τελικό).

Διαπιστώσεις - Προβληματισμοί

Είναι δυνατόν όμως να δημιουργηθεί αυτός ο «φιλικός δακτύλιος» με την εφαρμογή της στρατηγικής της ΕΠΓ; Δηλαδή η Ε.Ε. θα καταστεί ικανή να μετατρέψει τις χώρες που βρίσκονται στα σύνορά της σε ζώνη ευημερίας και σταθερότητας αφαιρώντας το κίνητρο της ένταξής τους; Αν μιλούμε μόνο για πολιτική ή οικονομική ενσωμάτωση ως το μοναδικό κίνητρο τότε η αιρεσιμότητα καθώς και η διαφοροποιημένη προσέγγιση θα καταστούν ανεπαρκείς ως μηχανισμοί καθώς θα ελλείπει το κίνητρο της ένταξης. Αυτό είναι ξεκάθαρο ότι για την ώρα η ένταξη δεν συζητείται.

Με την ΕΠΓ η Ευρώπη προτείνει στα κράτη της Νότιας Μεσογείου τη προοπτική της οικονομικής ενοποίησης και ως εκτούτου τη δημιουργία μίας στενότερης σχέσης και με δευτερεύοντα αλλά όχι λιγότερο σημαντικό στόχο την επίτευξη των στόχων, οι οποίοι αφορούν την ασφάλεια (Saleem / Pogodda, 2006). Η συμμόρφωση με τα πρότυπα και τις τακτικές της Ε.Ε. και αφορούν ευαίσθητα ζητήματα όπως η Δημοκρατία και η Δικαιοσύνη θα είναι το βασικό συστατικό αυτής της στενής συνεργασίας. Δεν μπορεί όμως να υπάρξει καμία διαβεβαίωση ή εγγύηση ότι έννοιες όπως Δημοκρατία και Δικαιοσύνη, οι οποίες «παρήχθησαν» στην Ευρώπη θα μπορούσαν με την εμφάνισή τους στις χώρες της νότιας Μεσογείου να βοηθήσουν στην οικονομική ανάπτυξή τους.

Η «υποκειμενική» προσέγγιση της ΕΠΓ η οποία διακηρύσσει την εταιρική συνεργασία και όχι την συνεργασία με ισότιμα μέλη της Ε.Ε., προφανώς περιέχει μια προληπτική στρατηγική για τις μελλοντικές σχέσεις της ΕΕ με τους γείτονές της, προσφέροντας στις πρόθυμες για μεταρρύθμιση χώρες, συμμετοχή στην ενιαία αγορά της ΕΕ και τη περαιτέρω ολοκλήρωση και φιλελευθεροποίηση για την προαγωγή της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων, αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων. Οι νότιοι γείτονες της Μεσογείου όπως το Μαρόκο, η Τυνησία και το Ισραήλ, οι οποίοι έχουν ισχυρές εμπορικές σχέσεις με την ΕΕ, φαίνεται να θεωρούν την ΕΠΓ ως ένα σημαντικό βήμα στις σχέσεις τους με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Αυτό είναι το πλέον προφανές στην περίπτωση του Μαρόκου, που υπέβαλε αίτηση για ένταξη στην ΕΕ ήδη το 1987 και, ως εκ τούτου, έχει στόχο τη πλήρη ένταξη στην ενιαία αγορά για σχεδόν δύο δεκαετίες. Κατά κάποιο τρόπο, αυτός ο ενθουσιασμός μπορεί να γίνει κατανοητός δεδομένου ότι με τη πρώτη ματιά η «ευρύτερη Ευρώπη» καταρχάς φαίνεται να λαμβάνει υπόψη την πολύπλευρη ενδοσυνοχή μεταξύ ιδιαίτερα των χωρών της βόρειας Αφρικής και των ευρωπαϊκών συνομιλητών τους, οριοθετώντας τις βόρειες ακτές της δυτικής Μεσογείου. Κάνοντας όμως μία πρώτη γεωγραφική ανάγνωση της γεωγραφικής «θέσης δράσης» της ΕΠΓ και μία απλή ανάλυση των ενδοκοινοτικών ομάδων συμφερόντων τίθεται εν αμφιβόλω αν η Ε.Ε. μπορεί να χορηγήσει ότι επαγγέλλεται και αν αυτό γίνει εφικτό, δεν είναι σίγουρο ότι θα καλύψει και τις επιθυμίες ή τις «ορέξεις» των νότιων μεσογειακών συνεργατών της. (Del Sarto / Schumacher, 2005)

Μέσω της ΕΠΓ διαφαίνονται σαφώς οι προσπάθειες της ΕΕ για προώθηση του εκδημοκρατισμού και της χρηστής Η έννοια της Δημοκρατίας είναι ταυτόσημη με το Συνταγματικό Φιλελευθερισμό. Αυτό σημαίνει Δικαιοσύνη, διάκριση των εξουσιών και προστασία βασικών ελευθεριών όπως της ιδιοκτησίας, του λόγου, της θρησκείας, κ.α. Στις χώρες όμως της Νότιας Μεσογείου και γενικά στον Αραβικό και Ισλαμικό κόσμο, η εκδημοκρατικοποίηση δεν εμπεριέχει τις παραπάνω ελευθερίες.

Κάθε μορφή εκδημοκρατικοποίησης συνδέεται άμεσα με την διεξαγωγή εκλογών οι οποίες διεξάγονται και θεμελιώνεται το αποτέλεσμα τους μέσω δίκαιων διαδικασιών.. Αυτό που συμβαίνει όμως είναι ότι η εκδημοκρατικοποίηση επιβάλλεται μάλλον με επιφανειακό τρόπο από την ΕΕ μέσω της ΕΠΓ, χωρίς προηγουμένως να έχει παγιωθεί σταδιακά η δικαιοσύνη, η προστασία των θεμελιωδών Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Αυτό θα είχε ως συνέπεια στις χώρες αυτές, να υπάρξει η ενίσχυση των θεοκρατικών καθεστώτων με παράπλευρη ανάπτυξη του λαϊκισμού και της ανοχής. Υπάρχει δηλαδή

έλλειμμα ως προς την αποτελεσματικότητα της προώθησης αυτών των στόχων. Ίσως γιατί δεν υπήρξε και δεν υπάρχει ο πολυεπίπεδος σχεδιασμός και παροχή βοήθειας για την οικοδόμηση των δημοκρατικών θεσμών. Δεν δημιουργήθηκε έτσι η σχετική πολιτική κουλτούρα, ζήτημα εξίσου δύσκολο για τα πολιτικοκοινωνικά δεδομένα της περιοχής (Ξενάκης-Τσινιτσιζέλης, 2006).

Για να κατανοηθούν οι πολιτικοί, κοινωνικοί, οικονομικοί μετασχηματισμοί κατά τη διάρκεια των παρελθόντων χρόνων και οι οποίοι οδήγησαν σιγά σιγά στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, χρησιμοποιήσαμε τον όρο ή την έννοια του «εξευρωπαϊσμού». Οι μετασχηματισμοί κατά τη διάρκεια της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αφορούσαν οικονομικά, κοινωνικά, πολιτικά ζητήματα. Γενικότερα θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ο εξευρωπαϊσμός καθώς και ο εκάστοτε βαθμός επίτευξής πραγματοποιείται και υπολογίζονται μέσω πολλών ειδών μηχανισμούς οι οποίοι και αλληλεπιδρούσαν ό ένας στον άλλο. Η είσοδος νέων μελών στην ΕΕ δημιουργούσε νομικές υποχρεώσεις για τα υποψήφια μέλη σχετικές με το σεβασμό και την αποδοχή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς και για τις θεμελιώδεις ελευθερίες του ατόμου. Υπήρξαν αντικειμενικές αλλαγές στις οικονομικές δομές και στα ατομικά ή ομαδικά συμφέροντα. Υπήρξαν υποκειμενικές αλλαγές στη πρόσληψη και στην αντίληψη, στις προσδοκίες και στις πεποιθήσεις της κοινωνίας των πολιτών (Emerson, 2004).

Αν υποθέσουμε ότι τα Σχέδια Δράσης της ΕΠΓ θα βοηθήσουν στην περιφερειακή ολοκλήρωση, με αρχικό στόχο την οικονομική, και στη δημιουργία στενότερων δεσμών με την ΕΕ τότε θα αναμέναμε οι νόρμες και οι κανόνες που θα προβάλλονται με την πολιτική της ΕΕ στη περιφέρεια θα ήσαν τουλάχιστον γνώριμες σε αυτήν. Ο εξευρωπαϊσμός θα είχε τουλάχιστον τη τύχη του νοηθεί και ως διαδραστική διαδικασία. Ο όρος conditionality όμως ο οποίος και χαρακτηρίζει την ΕΠΓ αναιρεί εξ αρχής κάθε πιθανή περίπτωση της διαδραστικότητας. Καθώς οι πολιτικές της ΕΕ θεωρούνται εκ των προτέρων υπερέχουσες. Ότι εμείς θεωρούμε εκδημοκρατισμό στη νότια ακτή θεωρείται μόνον επίπτωση (impact). Και δεδομένης της δυσπιστίας η οποία υπάρχει στον Αραβικό και Ισλαμικό κόσμο θα απορροφήσει δίχως να υπάρξει ελπίδα προβολής διάδρασης, αλληλεπίδρασης, ενστερνισμού και ενσωμάτωση νέων στοιχείων από την μεριά της ΕΕ (Λάβδας, 2008).

Είναι σαφές ότι οι πολιτικές της Ε.Ε. σχεδιάζονται και εφαρμόζονται για να εξυπηρετήσουν τα δικά της συμφέροντα και πιθανότατα και η διαπίστωση αν κάποιο

κράτος έχει προβεί σε ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις ή βελτιώσεις δεν διατυπώνεται με αντικειμενικότητα. Αν αναφερθούμε στο τομέα των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των δημοκρατικών αρχών θα πρέπει να εξετάσουμε ποια Ανθρώπινα Δικαιώματα και ποιες δημοκρατικές αρχές κρίνονται και ποιες κρίνονται πιο σημαντικές. Τι αποτελεί το minimum της εκδημοκρατικοποίησης και ποια είναι τα Ανθρώπινα Δικαιώματα εκείνα που θα αξιολογηθούν ότι τηρούνται; Κάθε περίπτωση διαφέρει και μπορεί να διαπιστωθεί και να ερμηνευθεί με διαφορετικό τρόπο. Και κάθε περίπτωση αποτελεί και διαφορετική υπόθεση η οποία άλλοτε θα εξυπηρετεί ή όχι τα συμφέροντα της ΕΕ. Ενυπάρχει λοιπόν η υποκειμενικότητα στη πολιτική και στην εφαρμογή της ΕΠΓ.

Η καχυποψία των μεσογειακών κρατών είναι ένα ζήτημα το οποίο έχει να αντιμετωπίσει η ΕΕ. Τα κράτη αυτά έχουν ερμηνεύσει την ευρωμεσογειακή συνεργασία και εταιρική σχέση και ειδικότερα τα σημεία που εκείνα που αναδεικνύουν θέματα ασφαλείας, ως τρόπο έκφρασης της νεοαποικιοποίησης. Η ιδιαίτερη καχυποψία την οποία εκφράζουν τα καθεστώτα των χωρών αυτών σχετικά με τις προσπάθειες της Δύσης στο να τους επιβληθεί η περιφερειακή συμμετοχή προτείνοντας τους συγχρόνως ένα είδος νέας ταυτότητας, επιτείνεται και επιδεινώνεται όταν διαπιστώνουν, σύμφωνα με τις δικές τους εκτιμήσεις, ότι υπάρχει αδικαιολόγητη αναφορά και ανησυχία από μέρους της ΕΕ σε θέματα ασφαλείας. Ερμηνεύουν έτσι κάθε προσπάθεια περιφερειακής ολοκλήρωσης σαν μία προσπάθεια η οποία λειτουργεί με μοναδικό στόχο την επιστροφή της αποικιοκρατίας η οποία τώρα θα καλύπτεται από ένα νέο μανδύα. Αρκετά από αυτά τα καθεστώτα επηρεάζονται από εσωτερικά σχίσματα και ασαφείς εδαφικούς καθορισμούς, ενώ η ίδια η ύπαρξή τους είναι ισχυρή και η εθνική τους ταυτότητα επισφαλής. (Soltan G, 2003).

Μετά την 11^η Σεπτεμβρίου η Μεσόγειος καθίσταται ο χώρος ο οποίος θα διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο για τη παραγωγή πολιτικών οι οποίες θα αφορούσαν την ασφάλεια της Ευρώπης. Οι έντονες συγκρούσεις, η αύξηση των μεταναστευτικών ρευμάτων προς την Ευρώπη, η ύπαρξη του θρησκευτικού φονταμενταλισμού και των ριζοσπαστικών ισλαμιστικών κινημάτων χαρακτηρίζουν το σκηνικό το οποίο θα διαμορφώσει τις διαφορετικές αντιλήψεις μεταξύ των Ευρωπαίων και των μεσογειακών τους εταίρων. Διαφορετικές αντιλήψεις σε θέματα οικονομίας, ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δημοκρατίας και μετανάστευσης. Η περιοχή της Μεσογείου

αποτελεί μία περιοχή στην οποία υφίστανται και λειτουργούν πολλές και ιδιόμορφες ισορροπίες. Οι σχέσεις μεταξύ των διαφόρων και διαφορετικών χωρών της Maghreb ποτέ δεν ήσαν αρμονικές (Marquina, 1988). Ακόμη και μετά τη αποαποικιοποίησή τους στις χώρες αυτές υπήρχε η διάθεση για την ενοποίησή σε μία μεγάλη κοινότητα του Maghreb αυτή όμως η ιδέα εκ των πραγμάτων ποτέ δεν πραγματοποιήθηκε. Στη Δυτικά Σαχάρα προκύπτουν ζητήματα συνοριακών και εδαφικών αμφισβητήσεων μεταξύ Μαρόκου και Μαυριτανίας. Στην νοτιοανατολική Μεσόγειο αναδεικνύεται ως μείζον θέμα η Αραβοϊσραηλινή διένεξη. Επίσης εκκρεμεί ο καθορισμός του καθεστώτος του Αιγαίου σε ζητήματα που αφορούν τις σχέσεις Ελλάδας – Τουρκίας καθώς και το θέμα των κατεχόμενων εδαφών της Βορείου Κύπρου, ήδη κράτους – μέλους της Ε.Ε. (Χίου – Μανιατοπούλου Θ, 2005). Μέσα σε αυτό το πολιτικό σκηνικό η ΕΕ διέγινωσε ότι υπήρχε το κατάλληλο έδαφος στο να πραγματοποιηθεί συγκέντρωση μαζικών όπλων καταστροφής στην περιοχή, έτσι αναγκάστηκε να ενισχύσει ζητήματα άμυνας και ασφάλειας στην περιοχή. Γεννήθηκε ο φόβος της δημιουργίας αναταραχών και αποσταθεροποίησης από τυχόν ριζικές πολιτικές μεταβολές. Αυτός ο ίδιος φόβος έγινε στη συνέχεια αποτρεπτικός παράγων πολιτικών εξελίξεων.

Γεννάται επίσης ένα βασικός προβληματισμός σχετικός με το αν θα μπορούσε η ΕΕ να προσαρμόσει τους πολιτικούς και αμυντικούς στόχους με την εφαρμογή περιορισμένης εμβέλειας εμπορικών και οικονομικών μέσων; Η πραγματικότητα έχει δείξει ότι οποιαδήποτε προσπάθεια οικονομικής ανάπτυξης καταβάλλεται στις τρίτες μεσογειακές χώρες προσκρούει σε δύο αρνητικούς παράγοντες: α) σε καθεστάτα δημοκρατικού ελλείμματος και β) σε έντονο κρατικό παρεμβατισμό. Στο προβληματισμό αυτό έρχονται να προστεθεί το ερώτημα πως κάτω από τέτοιου είδους συνθήκες είναι δυνατόν να ανθίσει η οικονομία της αγοράς και ο εκσυγχρονισμός της, σε συνδυασμό μάλιστα με τη μείωση του εθνικού εισοδήματος και την αύξηση του πληθυσμού και της ανεργίας; Και κατά συνέπεια πώς είναι δυνατόν να επικρατήσει ειρήνη και ασφάλεια στην περιοχή, όταν η έξοδος από τον φαύλο αυτό κύκλο της υποανάπτυξης επιχειρείται με την προσφυγή στο θρησκευτικό συναίσθημα σε ακραίες μορφές, τη βία και την εγκληματικότητα, αλλά και με την ενασχόληση με θέματα στρατιωτικής ισχύος; Υπάρχει άλλωστε ο έντονος φόβος της πιθανής εδραίωσης των εξτρεμιστικών κινημάτων και μεταξύ του μουσουλμανικού πληθυσμού στην Ευρώπη; Κάτι τέτοιο αναγνωρίζει η ΕΕ ότι θα αποτελούσε σοβαρότατο κίνδυνο όχι μόνο για τη σταθερότητα και την ειρήνη στη Μεσόγειο αλλά και για την κοινωνική γαλήνη και οικονομική ευημερία σ' ολόκληρη την Ευρώπη. Η μόνη βεβαιότητα η οποία απορρέει

είναι ότι για την ύπαρξη της οικονομικής ανάπτυξης και της δημιουργίας της πολιτικής σταθερότητας σε αρκετές από τις εκτός Ε.Ε. χώρες της Μεσογείου απαιτούνται σημαντικές εσωτερικές μεταρρυθμίσεις, οι οποίες είναι προφανές ότι δεν μπορούν να επιβληθούν απ' έξω. Θα πρέπει η ΕΕ να προσεγγίσει το θέμα όχι με βάση τη δική της εμπειρία την οποία απόκτησε με τη διαχείριση της ολοκλήρωσης εντός της ευρωπαϊκής γειτονιά της, αλλά με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και την κουλτούρα κάθε χώρας της νότιας Μεσογείου, αφού όπως αντιλαμβάνεται κανείς οι αρχές της Δημοκρατίας δεν μεταφέρονται αλλά δομούνται από τους ίδιους τους λαούς. Η Ε.Ε. λοιπόν θα μπορούσε να ειπωθεί ότι δικαιούται να «επιβάλλει» στους ευρωπαίους γείτονες – ως εν δυνάμει κράτη μέλη – τους βασικούς κανόνες της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής συμπεριφοράς που απαιτείται να σέβονται όλα τα κράτη – μέλη και οι Ευρωπαίοι γείτονες είναι διατεθειμένοι να προβούν σε δομικές αλλαγές, προκειμένου να προσχωρήσουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Δεν έχει, όμως, το ίδιο δικαίωμα στην περίπτωση των νότιων γειτόνων της. Εκεί οποιαδήποτε διαδικασία πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής αλλαγής είναι αποκλειστικής ευθύνης των ίδιων των κρατών. Η Ε.Ε. μπορεί να παρέμβει μόνο σε περιπτώσεις κατάφορης παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ακόμη και εάν η Ε.Ε. επιχειρήσει να «επιβάλλει» αλλαγές στις χώρες του νότου, δεν θα καταφέρει να τις εφαρμόσει, καθώς η εφαρμογή ανήκει πάντα στις εθνικές κυβερνήσεις της περιοχής, οι οποίες δεν επιθυμούν σε καμία περίπτωση να προβούν σε δομικές αλλαγές που μπορεί να εξασθενήσουν τη δύναμή τους (Fraser C. , 2006).

Ο πολιτισμικός τομέας στερείται ενός θεσμοθετημένου περιφερειακού υποδείγματος φιλίας και για το λόγο αυτό οι προσπάθειες για την από κοινού διαχείριση των προβλημάτων της Μεσογείου θα συνεχίσουν να καταλήγουν σε αποτυχία. Η έλλειψη κοινών προσεγγίσεων της ασφάλειας αποτελεί σημαντικότατο πρόβλημα στη θεσμοθέτηση ενός ουσιαστικού διαλόγου ανάμεσα στις δύο πλευρές της Μεσογείου, καθώς όλες οι πρωτοβουλίες παραμένουν βασισμένες στη Δυτική προσέγγιση της ασφάλειας παραμερίζοντας τις θέσεις των Αράβων εταίρων τους. Όσο οι διευθετήσεις ασφάλειας βασίζονται σ' αυτή την ασύμμετρη σχέση οι νότιοι Μεσογειακοί εταίροι θα αισθάνονται περιφρονημένοι και τα ενδιαφέροντά τους θα παραμένουν εκτός του σχεδιασμού των νέων δομών ασφαλείας. Όσο οι πολιτισμικές παρερμηνείες δεν λύνονται, οι σχέσεις ανάμεσα στον ισλαμικό νότο, τη χριστιανική Ευρώπη και τον

Εβραϊκό κόσμο θα παραμένουν τεταμένες, προσφέροντας έτσι πάντα μια εύκολη δικαιολογία, αν όχι γόνιμο έδαφος, για μη περαιτέρω συνεργασία, ακόμη και αντιπαλότητα. Κρίνεται λοιπόν αναγκαία η θεσμοθέτηση ουσιαστικού διαλόγου μεταξύ των Μεσογειακών λαών που θα συμβάλλει στην κατάργηση των πολιτισμικών προκαταλήψεων και του θρησκευτικού φανατισμού, και που θα οδηγήσει στην ανάληψη κοινών δράσεων.

«Όψεις» και Απόψεις των Γειτόνων μας

Η Δήλωσηαμφισβήτησης

Έχει υπάρξει τόσο ογκώδης, τόσο μαζική επίθεση στις σύγχρονες κοινωνίες των Αράβων και των μουσουλμάνων μέσω των οποίων τονίζεται ο βαθμός της καθυστέρησής τους (πολιτικής, κοινωνικής, οικονομικής), η έλλειψη δημοκρατίας, και η στέρηση δικαιωμάτων των γυναικών που απλά ξεχνάμε ότι τέτοιες έννοιες όπως ο νεωτερισμός, ο διαφωτισμός και η δημοκρατία δεν είναι με κανένα τρόπο απλές και συμφωνημένες έννοιες που είτε τις ανακαλύπτει κανείς είτε όχι.

Ωστόσο, αυτό που έχει κάνει μεγαλύτερο κακό είναι ότι με την εκδοχή του μύθου ο οποίος ακόμη και στον 21ο αιώνα έχει διατηρηθεί, έχει παραχθεί μια εικόνα του αραβικού κόσμου όπως την αντιλαμβάνεται και τη διερμηνεύει μια προηγμένη οιοσεί Δυτική κοινωνία.

Ο Edward Said στο βιβλίο του Orientalism παραθέτει τη πορεία της ακούσιας ή εκούσιας, συνειδητής ή ασυνειδητής «παραγωγής» στερεοτύπων, στη Δυτική Κοινωνία (από μέλη της elites) το οποία, στερεότυπα, έχουν «εισβάλλει» και επιβληθεί στο συλλογικό ασυνείδητο. Με αυτά τα στερεότυπα προσπαθούμε να ερμηνεύσουμε «εμάς» και «αυτούς». (Said E, 2003)

Με τη πιθανότητα αυτά τα στερεότυπα να έχουν εμποτίσει και τις δικές μου αντιλήψεις και επιλογές του τρόπου μελέτης των πολιτικών της ΕΕ απέναντι στους γείτονές, της νότιας ακτής της Μεσογείου, θα προσπαθήσω να «περάσω» απέναντι και να κατανοήσω τις δικές τους ανησυχίες και απόψεις..

Περί ταυτότητας

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, που ξεκίνησε το 2003-2004, βασίζεται στον στόχο της παγιοποίησης ενός δακτυλίου ευνομούμενων κρατών γύρω από την ΕΕ μέσω της ενίσχυσης των διμερών σχέσεων μεταξύ της ΕΕ και των γειτόνων της.

Η UfM, βαδίζοντας στα πρώτα χρόνια της ζωής της μοιάζει να βρίσκεται αντιμέτωπη με τις εθνο-θρησκευτικο-εθνικιστικές συγκρούσεις οι οποίες μαίνονται στο ανατολικό άκρο της Μεσογείου. Το συμπέρασμα λοιπόν θα μπορούσε να είναι ότι βρισκόμαστε μπροστά σε μία εξελισσόμενη αποτυχία και ότι οι προσπάθειες για «αποπολιτικοποίηση» της μεσογειακής συνεργασίας και η αντιμετώπιση των πολιτικών ζητημάτων που αναφύονται στα κράτη της περιοχής μοιάζει αδύνατο στο να αντιμετωπισθούν τα ζητήματα αυτά ένα-ένα ξεχωριστά. Οι προσπάθειες για τη λύση του προβλήματος στη Μέση Ανατολή και οι διαρκείς εκρήξεις βίας στη περιοχή προφανώς αποτελούν και το καθοριστικό παράγοντα στην επιβράδυνση και συγκράτηση της διαδικασίας της Βαρκελώνης. Αυτή την εξήγηση ίσως είναι και η πλέον προφανής. Γιατί είναι περισσότερο κατανοητό και ευκολότερα χαρακτηρίζουμε κάθε σύγκρουση με βάση τη ταυτότητα ως εμπόδιο για την περιφερειακή συνεργασία και ολοκλήρωση. Υπάρχει όμως η πιθανότητα οι ταυτότητες να εμφανίζονται στην αρένα της πολιτικής με πολλαπλές εκφάνσεις και ιδιότητες. Από τη πλέον πολωμένη της μορφή, εθνικά αντιπαρατιθέμενη και διεκδικητική έως την μορφή μίας εν δυνάμει ενωτικής εθνικά.

Στη γραμμή πάνω στην οποία αναπτύσσεται το φάσμα αυτών των εκφάνσεων και ιδιοτήτων υπάρχουν οι συγκρούσεις και οι αμφισβητήσεις για τη ταυτότητα. Οι εκδηλώσεις των οποίων όταν διοχετεύονται μέσω ειρηνικών και δημοκρατιών πολιτικών αποτελούν μια κύρια οργανωτική αρχή του εσωτερικού δημοκρατικού ανταγωνισμού, αλλά επίσης φαίνεται ότι προωθούν παρά παρεμποδίζουν τις περιφερειακές πρωτοβουλίες στην Ευρώπη και τη Μεσόγειο. Ακριβώς όσο η αμφισβήτηση τόσο και η συναίνεση έχουν παίξει το ρόλο τους στη διατήρηση των εθνικών ταυτοτήτων, τόσο η αμφισβήτηση άλλο τόσο και η συναίνεση έχουν τη δυνατότητα να προωθούν ή να εμποδίζουν τις περιφερειακές πρωτοβουλίες. Ωστόσο, μια τάση να βλέπουμε αυτές τις αντιπαραθέσεις / συγκρούσεις ως εξαιρέσεις, ως ανωμαλίες στην «κανονική» πολιτική, συνέβαλε ακόμη περισσότερο στο να τις

θεωρούμε είτε ως περιφερειακές ή ως ασυμβίβαστες με την περιφερειακή οικοδόμηση ή τη περιφερειακή συνεργασία.

Το κρίσιμο ζήτημα δεν είναι η ύπαρξη της αμφισβήτησης, αλλά αν τα κράτη και οι άλλοι πολιτικοί θεσμοί της Μεσογείου είναι οργανωμένοι πολιτικά ώστε να αντικατοπτρίζουν και να απορροφούν αυτή την αμφισβήτηση. Ιδιαίτερα αμφισβητήσιμο είναι αν το έθνος-κράτος όπως μέχρι τώρα το γνωρίζαμε 400 χρόνια τώρα, βρίσκεται σε φάση μεταβολής. Διαφοροποιώντας τα βασικά χαρακτηριστικά του (Χρυσόχου, Τσινισιζέλης, Υφαντής, Σταυρίδης, Ξενάκης, 2009)

Οι εγχώριες πολιτικές που αφορούν την εθνική ταυτότητα μπορεί και να ωθήσουν αλλά και να εμποδίσουν την περιφερειακή συνεργασία. Δεν είναι η ύπαρξη των εσωτερικών αντιπαραθέσεων για τη ταυτότητα αυτή καθ' εαυτή αλλά μάλλον το περιεχόμενο των ανταγωνιστικών φαντασιακών κατασκευών του έθνους και πώς αυτές συνδέονται με την περιφερειακή ολοκλήρωση, οι οποίες κατά ένα μεγάλο μέρος καθορίζουν τον αντίκτυπό τους στην περιφερειακή δυναμική. Όπως μπορεί να γίνει κατανοητό στο πλαίσιο της ΕΕ, η «ευρωπαϊκή πολιτική ταυτότητα» δεν μπορεί να κατασκευαστεί με βάση την θεωρούμενες ευρωπαϊκές αξίες, αλλά πρέπει να υποστηρίζονται από συγκρουσιακούς μηχανισμούς της δημοκρατικής πολιτικής και της διαθεσμικής ισορροπίας. Το ίδιο ισχύει και για το πλαίσιο της Μεσογείου.

Οι Άραβες μοιάζει σαν να μη κατόρθωσαν ποτέ να αρθρώσουν ενιαία φωνή, Θα μπορούσε ίσως να είναι φυσιολογικό καθώς ο εθνικισμός που ενδημεί και στις αραβικές κοινωνίες, αφορά κάθε ξεχωριστό αραβικό κράτος (π.χ. Συρία, Αίγυπτος κλπ) λόγω του ότι κάθε κράτος ξεχωριστά, διεκδικούσε παραδοσιακά για τον εαυτό του το ρόλο του «ηγέτη των Αράβων». Αυτό τον εθνικισμό τον χρησιμοποίησαν και τα καθεστάτα, σε μια προσπάθεια να κερδίσουν την υποστήριξη του λαού τους (Baracani, 2005).

Η πολιτική στο σύγχρονο κόσμο και ειδικότερα αυτό που θεωρούμε προοδευτική ή αντιδραστική πολιτική είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το ζήτημα της ταυτότητας. Ο όρος ταυτότητα θα μπορούσε να επιβαρυνθεί ως υπεύθυνου για ότι το αντιδραστικό, οπισθοδρομικό και παραδοσιακό ή ως συνώνυμου με τα εμπόδια προς μία διεθνή συνεργασία και περιφερειακή ολοκλήρωση. Είναι σημαντικό όμως να εξετάσουμε τους τρόπους με τους οποίους η ταυτότητα τροφοδοτεί όλα τα επίπεδα και όλους τους

τύπους πολιτικών. Οι πολιτικές για την ταυτότητα δεν είναι μόνο κάτι στο οποίο άλλοι άνθρωποι ή οι πολιτικοί επιδίδονται, ούτε απλά μια μορφή πολιτικής που οι

ριζοσπάστες δεξιοί εξτρεμιστές, οι ισλαμιστές οι φεμινίστριες ή οι αυτονομιστές εισάγουν στους υποθετικά ουδέτερους ταυτοτήτων δημόσιους χώρους ή τις δομές της διακυβέρνησης. Στο βαθμό που τα πολιτικά ενδιαφέροντα διαμορφώνονται πάντα με κάποιο τρόπο σύμφωνα με τις αντιληπτές από εμάς ταυτότητές μας, όλη η πολιτική είναι πολιτική ταυτότητας. Οι πολιτικές ταυτότητες, αντί να αποτελούν το μαλακό υπογάστριο της σύγχρονης πολιτικής, αποτελούν ένα σημαντικό συστατικό της θεμελίωσής της. Οι πολιτικές ταυτότητες αποτελούν πραγματικότητα και ασκούν επιρροή με τις επιπτώσεις τους στην ανθρώπινη και την κρατική ασφάλεια. Η ταυτότητα είναι μια δύσκολη έννοια στο να ορισθεί και δεν υπάρχει καμία συμφωνία ως προς το ορισμό της και τη χρήση της. Η επικάλυψη μεταξύ των πολιτικών, κοινωνικών και πολιτιστικών ταυτοτήτων περιπλέκει οποιαδήποτε προσπάθεια «τακτοποίησης» των πολιτικών ταυτοτήτων για να υπάρξει έτσι μία ξεχωριστή εξέταση τους.

Εντούτοις, προκειμένου να είμαστε σε θέση να αντιμετωπίσουμε τις προβληματικές επικαλύψεις της ταυτότητας από τον πολιτισμό ή την εθνικότητα, ή ίσως, τις πιο προβληματικές επικαλύψεις που αναφέρονται σε μεσογειακό πλαίσιο, όπως από τη θρησκεία ή τον πολιτισμό, είναι επίσης σημαντικό να καθορίσουμε τι εννοούμε με τον όρο πολιτικές ταυτότητες καθώς επίσης να είμαστε ευαισθητοποιημένοι στο ότι όλες οι ταυτότητες περιέχουν τη δυνατότητα στο να πολιτικοποιούνται. Βασικά, οι πολιτικές ταυτότητες θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως οι μορφές «πολιτικής αυτογνωσίας». Πιο συγκεκριμένα, οι πολιτικές ταυτότητες γίνονται κατανοητές ως αναφερόμενες στη κοινή εκπροσώπηση ενός συλλογικού εαυτού όπως αντανάκλαται στη δημόσια συζήτηση, στα πολιτικά σύμβολα, στις συλλογικές μνήμες, και στον ανταγωνισμό των elites για την εξουσία. Συνίστανται επίσης από τις συλλογικές πεποιθήσεις σχετικά με τον ορισμό της ομάδας και της συμμετοχής όπως την αντιλαμβάνεται η πλειοψηφία των μελών της ομάδας. Πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψιν ότι λόγω του ότι η αποικιοκρατία διήρκεσε λιγότερο από έναν αιώνα, δεν δόθηκε το επαρκές χρονικό διάστημα στο να συνυπάρξουν οι εθνότητες για αρκετό χρονικό διάστημα ούτως ώστε να αποκτήσουν την εμπειρία να εμπεδώσουν κοινές «εθνικές» ταυτότητες. Η ίδια η αποικιοκρατική πολιτική ενθάρρυνε τις εθνοτικές αντιθέσεις. Η έννοια του εθνικού

κράτους εισήχθη μόνον κατ'επιλογή και όπου θεωρείτο σκόπιμο, στην β. Αφρική και γενικότερα στην Αφρική η έννοια παρέμενε άγνωστη (Τσάλτας Γ, 2003).

«Εμείς» ζούμε σε ένα πολύ διακριτό παγκόσμιο σύστημα, στο οποίο η ιδέα των εθνών-κρατών έχει ισχυρή πρόσφυση στο πολιτικό φαντασιακό μας και στη πολιτική οργάνωση. Η περιοχή της Μεσογείου έχει διαμορφωθεί από τη διάχυση του εθνικιστικού δόγματος της Δυτικής Ευρώπης προς τον υπόλοιπο κόσμο από τα τέλη του δέκατου όγδοου αιώνα, ένα φαινόμενο που έχει πραγματοποιηθεί σε διάφορα κύματα. Ο αριθμός των αντισταθμιστικών πιέσεων και διεργασιών δεν έχουν αποδυναμώσει τη πρόσληψη αυτής της ιδέας. Οι διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης και οι διακρατικές διασυνδέσεις προκαλούν θέτοντας σε δοκιμασία τις βασικές υποθέσεις σχετικά με τη βιωσιμότητα του «κράτους-έθνους» ως την κύρια μονάδα πολιτικής οργάνωσης. Το πείραμα της ΕΕ σε θέματα περιφερειακής ολοκλήρωσης, που συχνά θεωρείται ότι προαναγγέλλει μια νέα σχέση μεταξύ των εθνικών ταυτοτήτων, υπερεθνικών οργανισμών και τη συγκέντρωση της κρατικής εξουσίας, αποτελεί διακριτό και ιδιαίτερο πολιτικό πείραμα. Ωστόσο, όπως αναλύεται παρακάτω, ο μετα-εθνικός χαρακτήρας του εγχειρήματος συχνά υπερεκτιμάται τόσο από τους υποστηρικτές όσο και από τους δυσφημιστές του.

Τα περισσότερα υποτιθέμενα έθνη-κράτη δεν συνιστούν τη μορφή «ένα έθνος-ένα κράτος» όπως θα διακήρυττε ο εθνικισμός. Εντούτοις, οι ιδέες της εθνικής κοινωνίας και της λαϊκής κυριαρχίας έχουν αναπτυχθεί μαζί, κατά την πρόοδο της δημοκρατίας στην Ευρώπη, τη Βόρεια Αμερική μακριά πέρα από την περιπλοκότητα της σύνδεσης του έθνους ως πολιτικά κυρίαρχης κοινότητας. Μια σχεδόν θρησκευτική πίστη στο πεπρωμένο των εθνών έχει αντικαταστήσει την πίστη στο θείο δικαίωμα των βασιλιάδων και κατά μεγάλο μέρος συνδέει τον κόσμο. Η ταυτοποίηση ατόμων και ομάδων με διάφορες κοινωνικές και πολιτικές ταυτότητες ταυτόχρονα, έχει παράσχει έναν έλεγχο στις εθνικιστικές ολοκληρωτικές τάσεις, με την ανάπτυξη και του φιλελευθερισμού. Ωστόσο, στη Μεσόγειο, όπως και αλλού, η αναντιστοιχία ανάμεσα στην εθνικιστική αντίληψη ότι ο κόσμος χωρίζεται σε σαφώς καθορισμένα όμορα έθνη και στην αντίληψη ύπαρξης πιο σύνθετων χαρτών με επικαλυπτόμενες εθνοτικές, θρησκευτικές, γλωσσικές, φυλετικές, πολιτιστικές, και εθνικές ταυτότητες είχε συχνά αιματηρές συνέπειες. Ενώ διάφορα σύνορα κρατών γύρω από τη Μεσόγειο έχουν

καθορισθεί με αιματηρές διαδικασίες, διάφορα σύνορα έχουν θεωρηθεί ως αυθαίρετες ή κακόβουλες επιβολές από εξωτερικές δυνάμεις.

Οι εθνικές ταυτότητες είναι και δυναμικές και επίμονες. Αυτό το προφανές παράδοξο μπορεί να εξηγηθεί εν μέρει εάν εξακριβώσουμε πώς η αμφισβήτηση, καθώς επίσης και η συναίνεση, έχουν παγιοποιήσει την πίστη στα έθνη ότι αποτελούν ευδιάκριτες κοινότητες. Ενώ η πρόσφατη ιστορία διάφορων χωρών, από τη Γαλλία και την Ισπανία στην Ελλάδα και την Τουρκία, το Ισραήλ και το Λίβανο, παραμένει οδηγός σε ότι αφορά τη δυναμική των συγκρούσεων και της εσωτερικής αμφισβήτησης στη διαμόρφωση των εθνικών ταυτοτήτων, η πρόσφατη ιστορική έρευνα ανιχνεύει τις γεννήσεις των «πρώτων» ευρωπαϊκών εθνών σε περιόδους έντονης εσωτερικής θρησκευτικής σύγκρουσης υποδηλώνοντας έτσι την ύπαρξη μίας μακρόχρονης πορείας και σχεδιασμού. Αυτές οι δυναμικές θα μπορούσαν επίσης να εξηγήσουν γιατί οι αγώνες στις χώρες του Maghreb και του Mashreq οι οποίες εξισορροπούν τις ισλαμιστικές και κοσμικές αντιλήψεις για την πολιτική τάξη και τη πολιτική κοινότητα φαίνεται να ενισχύουν τη συνολική λογική της τάξης και της κοινότητας που οριοθετείται από τα όρια «κράτους-έθνους».

Η Κοινωνία των Πολιτών και τα Ατομικά Δικαιώματα

Δεδομένου του κυρίαρχου ρόλου των ολιστικών ιδεολογιών του παρελθόντος, σε παράλληλη σχέση με τα αυταρχικά καθεστώτα τα οποία έχουν χρησιμοποιηθεί για να τις νομιμοποιήσουν, η αραβική κοινωνία των πολιτών και οι προσδοκίες της για πραγματική δημοκρατική διακυβέρνηση έχουν περιθωριοποιηθεί. Οι υποστηρικτές των προσδοκιών κατηγορούνται ότι είναι εχθρικοί προς το καθεστώς και στην ουσία, ότι είναι μέρος των πολιτικών κινημάτων της αντιπολίτευσης εκτιμώντας ότι αυτό που αναζητούν είναι χώρος μέσα από το επίσημο πολιτικό στίβο για να προκαλέσουν την μονοπωλούμενη επίσημη εξουσία.

Λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες κάτω από τις οποίες οι δρώντες στον αραβικό κόσμο πρέπει να λειτουργήσουν, προσδιορίζονται τρεις διαφορετικές μορφές με τις οποίες η κοινωνία πολιτών δηλώνει τη παρουσία της. Μέσω της κυβερνητικής προστασίας. Ως αποτέλεσμα της εξωτερικής υποστήριξης. Και ως γνήσια έκφραση των κοινωνικών

προσδοκιών. Δεν μπορούμε να δούμε την κυβερνητική προστασία ως πλήρως αρνητική, γιατί μπορεί να ανοίξει το δημόσιο χώρο για συζήτηση, ακόμη και για τους περιθωριοποιημένους δρώντες. Οι ομάδες που επιδιώκουν την εξωτερική υποστήριξη, εντούτοις, τείνουν να ρυθμίσουν τη συμπεριφορά τους σύμφωνα με τις προκαταλήψεις των προστατών τους και να έχουν έτσι σχετικά λίγη επίδραση στις πιθανές βελτιώσεις στα κράτη τους. Και το πρόβλημα εδώ είναι ότι, στην πραγματικότητα, οι εξωτερικές ανησυχίες σχετικά με την ασφάλεια εμποδίζουν πραγματικά την εσωτερική συζήτηση.

Αυτός ο τύπος εξωτερικής επιρροής αποκλείει επίσης τους εσωτερικούς δρώντες από τη συζήτηση, ιδιαίτερα εκείνων που προέρχονται από το αυξανόμενο μαζικά ακροατήριο του πολιτικού Ισλάμ.

Το Πολιτικό Ισλάμ

Όταν δεν επιτρέπεται στους ισλαμιστές να σχηματίσουν τα δικά τους πολιτικά κόμματα σε πολλές χώρες (π.χ. στην Αίγυπτο ή τη Συρία), έχουν αντί αυτού διεισδύσει στα υπάρχοντα πολιτικά κόμματα, στη κρατική γραφειοκρατία και στους μη κρατικούς θεσμούς. Έτσι καθίστανται μία ομάδα πίεσης η οποία δρα από τα μέσα.

Στην Αίγυπτο, λόγω της περιορισμένης επιρροής των πολιτικών κομμάτων, οι αρχηγοί των κομμάτων αισθάνονται υποχρεωμένοι να αποσπούν την εύνοια από τα υπόλοιπα μέλη του κόμματός τους για να διατηρούν την υποστήριξή τους, και βρίσκουν ότι ο καλύτερος τρόπος για να γίνει αυτό είναι μέσω της συζήτησης περί του Ισλάμ. Το αποτέλεσμα είναι ότι όλα τα πολιτικά κόμματα έχουν υιοθετήσει το ισλαμικό λεξιλόγιο και τα συνθήματα, και επιδιώκουν να συναγωνίζονται μεταξύ τους, επικαλούμενα την εφαρμογή του νόμου της Σαρία. Στη πορεία του χρόνου, το ισλαμικό θρησκευτικό κατεστημένο έχει αναπτύξει μια συχνά αντιπαρατιθέμενη συζήτηση (αν και παραμένει σκόπιμα ασαφής σε ότι αφορά την υπόδειξη των ακριβών προκλήσεων και των εχθρών), δημιουργώντας μια ατμόσφαιρα υποψίας για τις άλλες θρησκείες.

Τα πολιτικά κόμματα μπαίνουν στον πειρασμό στο να συμπλεύσουν με αυτή την τάση ή στην καλύτερη περίπτωση δεν επιδιώκουν να της αντιταχθούν. Όσο μεγαλύτερο το πολιτικό κόμμα, τόσο πιο διαφορούμενη γίνεται η θεματική σχετική με τη διάθρησκευτική σύγκρουση επειδή η φυσική του υποστήριξη (εκλογικό σώμα) επηρεάζεται κατά μεγάλο μέρος από την διαφορετικότητα των πεποιθήσεων των οπαδών του. Ένα σημαντικό βήμα για την ανάκτηση δικαιώματος στο πολιτικό χώρο

θα μπορούσε να είναι η νομιμοποίηση των ισλαμικών κομμάτων ως λιγότερο επικίνδυνη εναλλακτική λύση στην κυριαρχία του θρησκευτικού κατεστημένου που φαινομενικά βρίσκεται έξω από τη σφαίρα της πολιτικής και δεν έχει συγκεκριμένη πολιτική ατζέντα. Ένα πολιτικό κόμμα ή ένα κίνημα είναι ένα αναγνωρίσιμος παίκτης. Αν επιδιώκει τη νομιμοποίησή του, τότε θα έχει ένα όνομα, μια διεύθυνση, δημοσιοποιεί τα ονόματα των ηγετών του, και διακηρύσσει τις θέσεις του. Ένας τέτοιος αναγνωρίσιμος δρών συμμετέχει με άλλους δρώντες σε συζητήσεις περί θεμάτων εντός της δημόσιας σφαίρας.

Τα πολιτικά κινήματα μπορούν να έχουν μια ιδεολογική ατζέντα, διεξάγουν όμως πολιτικές μάχες. Μπορούν να κληθούν να τηρήσουν τους κανόνες και να έρχονται σε αντιπαράθεση χρησιμοποιώντας πολιτικά μέσα. Αντίθετα, το θρησκευτικό κατεστημένο εξουσίας το οποίο υποστηρίζει ότι είναι απολιτικό είναι πιο προβληματικό και επικίνδυνο, επειδή δεν είναι υποχρεωμένο να τηρεί συγκεκριμένους κανόνες οι οποίοι διέπουν την εκλογική διαδικασία και η οποία κατά ένα μεγάλο μέρος αφορά τη δοκιμασία της αξιοπιστίας και τη μέτρηση της δημοτικότητάς του.

Όπως διαπιστώνεται, υπάρχει μία διαρκής αντιπαράθεση στην Αίγυπτο μέσα στη Μουσουλμανική Αδελφότητα μεταξύ εκείνων που απαιτούν την μετατροπή του κινήματος σε ένα πλήρες πολιτικό κόμμα και αυτών που είναι εσωστρεφώς προσανατολισμένοι και οι οποίοι υποστηρίζουν τον περιορισμό της Αδελφότητας στον τομέα των κοινωνικών δραστηριοτήτων και των θρησκευτικών κηρυγμάτων.

Υπάρχουν βάσιμοι λόγοι να πιστεύουμε ότι η ενσωμάτωση των ισλαμιστών στο πολιτικό επικρατούν ρεύμα θα συμβάλει στην περιθωριοποίηση του θρησκευτικού κατεστημένου.

Δημοκρατία και Ισλάμ

Ίσως θα πρέπει να εκφρασθεί εκ νέου η απεριόριστη εμπιστοσύνη της ΕΕ στις αρετές της δημοκρατίας και στην ικανότητά της να αναμορφώσει δογματικές ριζοσπαστικές δυνάμεις και να κατευθύνει τους προς την μετριοπάθεια. Πρώτα απ' όλα γιατί η δημοκρατία θέτει όλες τις πολιτικές δυνάμεις επί ίσοις όροις, τα ισλαμιστικά κόμματα

θα απωλέσουν κάθε νομιμότητα στη διεκδίκηση κάθε μορφής ανωτερότητα η οποία θα βασίζεται σε κάποια θεϊκή προέλευση.

Τα ισλαμικά κινήματα δεν έχουν βαθιά ριζωμένα εγγενή ελαττώματα ή κάποιο δογματισμό που τα εμποδίζει από το να καταστούν δημοκρατικά. Ως αποτέλεσμα των περιορισμένων ευκαιριών πρόσβασης στον πολιτικό χώρο σε πολλές αραβικές χώρες κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, οι ισλαμιστές έχουν αρχίσει να υποβάλλονται σε μια διαδικασία κοινωνικοποίησης. Συμμετέχουν σε πολυκομματικούς συνασπισμούς, λαμβάνοντας ενεργό ρόλο στο κοινοβούλιο, διαπραγματεύονται χαρτοφυλάκια στην κυβέρνηση και προωθούν την ατζέντα τους με ειρηνικά μέσα. Αυτό ισχύει για την Αίγυπτο, το Μαρόκο, την Υεμένη, το Μπαχρέιν, το Κουβέιτ, την Ιορδανία και ακόμη και τη Συρία και την Τυνησία όπου τα όρια μεταξύ των δυνάμεων σύγκρουσης με τους διαφορετικούς ιδεολογικούς σχηματισμούς έχουν γίνει λιγότερο αιχμηρά μέσω των διαδικασιών διαπραγματεύσεων και του σχηματισμού ευκαιριακών συμμαχιών. Αυτά όλα δείχνουν ότι οι ισλαμιστές είναι ικανοί και πραγματιστές, υποκείμενοι στην αλλαγή, και έτοιμοι να δεσμευθούν σε δημοκρατικές αρχές. Θεωρείται ότι οι εξωτερικοί παράγοντες, οι Ευρωπαίοι ειδικότερα, έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο σε αυτή τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης.

Όταν οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις άρχισαν να επισημαίνουν στους εταίρους τους στον Νότο ότι η ειρηνική μετριοπαθή αντιπολίτευση θα ανταμείβεται, το μήνυμά τους ακούστηκε ξεκάθαρα και άρχισε να διαμορφώνει τη στάση των πολιτικών και κοινωνικών κινημάτων, και φυσικά των ισλαμιστικών κομμάτων, το οποία μερικές φορές παρεκτρέπονταν της πορεία τους για να καθησυχάσουν τόσο τις κοινωνίες τους όσο και τον έξω κόσμο ότι δεν επιδιώκουν να μονοπωλήσουν την πολιτική σκηνή, ότι θα σεβαστούν τον πλουραλισμό και την πολυμορφία, και ότι θα σεβαστούν τις διεθνείς συμφωνίες που έχει υπογράψει από το ισχύον καθεστώς.

Οι Αραβικές Κοινωνίες και η Διαφορετικότητά τους

Οι θέσεις και αντιλήψεις που αφορούν την ενσωμάτωση των ισλαμιστών στην πολιτική διαδικασία, μπορεί να έχουν διατυπωθεί, θα ήταν όμως αφελές ή ανέντιμο να μην παραδεχτούμε ότι οι ισλαμιστές στις περισσότερες χώρες της Μέσης Ανατολής έχουν αρκετή δουλειά να κάνουν και θα χρειαστούν τους πιο φωτισμένους και θαρραλέους τους ηγέτες για να κάνουν το άλμα από τον συντηρητισμό που χαρακτηρίζει τη βάση του εκλογικού τους σώματος για να ανταποκριθούν στις βασικές

προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι κοινωνίες τους και ιδίως εκείνες που πηγάζουν εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης. Έχουν επίγνωση της ανάγκης να δοθούν σαφείς απαντήσεις σε διάφορα ακανθώδη ζητήματα, όπως η ουδετερότητα του κράτους προς τη θρησκεία, η αρχή της ισότητας για όλα τα μέλη της κοινωνίας ανεξάρτητα από τις θρησκευτικές διαφορές, η ελευθερία της σκέψης και η ελευθερία της πεποίθησης, και η ανάγκη για μία θεμελιώδη επανερμηνεία και μια αναδιαμόρφωση του ισλαμικού νομικού συστήματος προκειμένου να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του σύγχρονου κόσμου.

Το θεμελιώδες ζήτημα είναι εάν και πώς θα αντιμετωπίσουν τη θρησκευτική, εθνική και πολιτιστική ποικιλομορφία των αραβικών κοινωνιών, μια πρόκληση που πιο πριν ο αραβικός εθνικισμός απέτυχε να ενοποιήσει ιδεολογικά και οι αραβικές κυβερνήσεις απέτυχαν να διαχειριστούν πολιτικά. Δεν υπάρχει καμία πιθανότητα η δημοκρατία να μπορεί να φέρει την αρμονία και την σταθερότητα στις αραβικές κοινωνίες χωρίς να αναγνωρισθεί η πολυμορφία των αραβικών κοινωνιών και χωρίς τον καθορισμό νομικών μέτρων για την προστασία βασικών κοινωνικών ομάδων από τις διακρίσεις. Εάν η έννοια της δημοκρατίας προσδιορισθεί στενά μόνο από το κανόνα της πλειοψηφίας, θα δημιουργήσει σημαντική ζημία στις περισσότερες αραβικές χώρες και θα καταστεί έτσι η δημοκρατία αυτό που αποκαλούμε «η τυραννία της πλειοψηφίας».

Δεν έχουν υπάρξει κάποιες υπεύθυνες προσεγγίσεις από τις κυβερνήσεις με στόχο την διαχείριση των διαφορετικοτήτων και της ποικιλομορφίας. Οι πολιτικές αρχές δεν έχουν ρυθμίσει τις διακοινοτικές σχέσεις με τέτοιο τρόπο ώστε να οικοδομηθούν αρμονικές σχέσεις μεταξύ των κοινοτήτων, και οι κοινωνίες δεν είναι εξοπλισμένες είτε την δύναμη να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα. Αντ' αυτού, οι θρησκευτικοί θεσμοί, είτε των χριστιανών είτε των μουσουλμάνων, συχνά εστιάζονται στην προστασία και την οργάνωση των κοινοτήτων τους, δείχνοντας πολύ λίγο ενδιαφέρον για τη

διακοινοτική συνύπαρξη. Οι περιπτώσεις του Σουδάν και του Ιράν, όπου τα ισλαμιστικά καθεστώτα ανέλαβαν την εξουσία αποτελούν τραυματική εμπειρία.

Οι πρωτοβουλίες για την προώθηση της χρηστής διακυβέρνησης και του κράτους δικαίου, θα πρέπει να περιλαμβάνουν σαφείς και λεπτομερείς διατάξεις σχετικά με τη διαχείριση των διακοινοτικών και των θρησκευτικών σχέσεων (ορίζοντας τις αρχές, τους μηχανισμούς και τα σωστά θεσμικά όργανα). Για να είναι αποδεκτός, καθώς και

συνεκτικός, ο Δυτικός λόγος θα πρέπει να σταματήσει να δίνει έμφαση στην προστασία των μειονοτήτων και να δώσει περισσότερη προσοχή στην αρχή της ουδετερότητας του κράτους απέναντι στη θρησκεία, στην ισότητα των πολιτών και την χρηστή πολιτική διαχείριση της διαφορετικότητας. Θα πρέπει επίσης να εξεταστεί το ζήτημα της μεταρρύθμισης στον ισλαμικό κόσμο και να κατανοηθεί ποιος θα μπορούσε να την επιθυμήσει. Συχνά υπάρχει η εντύπωση ότι τη μεταρρύθμιση θα την επικαλεστούν οι elites οι οποίες μιλούν (αγγλικά ή γαλλικά) και σκέφτονται (φιλελεύθερα) δυτικότερα. Μπορεί όμως και να μην συμβαίνει αυτό. Ίσως η ανάγκη για μεταρρύθμιση, την οποία αναζητά τόσα χρόνια ο Αραβικός κόσμος να προκαλεί το φόβο της αλλαγής σε αυτές τις elites. Και αυτό πιθανότατα να έχει ως αποτέλεσμα τη ύπαρξη της σκιάς μιας μόνιμης καχυποψίας (Malka – Alterman, 2006).

Σε ότι αφορά τους ισλαμιστές, ενώ ορισμένοι από τους ηγέτες τους, ιδίως μεταξύ της νέας φρουράς, επιδεικνύουν ικανότητα στο να κατανοούν την διαφορετικότητα των αραβικών κοινωνιών και προθυμία στο να εξετάσουν τα πολιτικά μέτρα που απαιτούνται για τη διαχείρισή της, υποχρεούνται όμως να λάβουν υπόψη τους τις εκλογικές περιφέρειες που είναι κατά βάση κατακερματισμένες από την ίδια τη διαφορετικότητα. Από την άλλη μεριά οι θρησκευτικοί θεσμοί (τόσο οι ισλαμικοί όσο και οι χριστιανικοί), με τα ζητήματα που θέτουν, με τα μέσα ενημέρωσης και με τα εκπαιδευτικά ιδρύματα που διαθέτουν είναι σε μεγάλο βαθμό υπεύθυνοι για την ανάπτυξη του σεχταρισμού στην κοινωνία. Τα ισλαμικά κόμματα αναπόφευκτα στρέφονται σε αυτή τη κοινωνία και προσπαθούν να εκμεταλλευτούν την αυξημένη θρησκευτικότητα, προκειμένου να ενισχύσουν την πολιτική επιρροή τους.

Πλέον, ίσως αρκετά αργά, οι αναλυτές και οι ιθύνοντες στην Ευρώπη και αλλού συμφιλιώνονται με την ιδέα ότι οι μετριοπαθείς ισλαμιστές θα πρέπει να ενσωματωθούν στις πολιτικές διαδικασίες των χωρών τους. Αλλά μήπως η επιρροή τους μπορεί ήδη να μειώνεται, επειδή αδυνατούν να καλύψουν τις πρωταρχικές προσδοκίες του λαού. Οι μετριοπαθείς ισλαμιστές κατάφεραν να περιθωριοποιήσουν αλλά ακόμη και να νικήσουν τους ριζοσπάστες, αλλά έχουν ήδη να αντιμετωπίσουν ένα απογοητευμένο εκλογικό σώμα.

Μήπως αυτό δείχνει ότι μετά την εκπληκτική άνοδο του πολιτικού Ισλάμ τώρα είμαστε γινόμεστε μάρτυρες της παρακμής του και της υποχώρησης της έντασής του; Μάλλον

αυτό δεν συμβαίνει αν παρατηρήσει κανείς την εντυπωσιακή δυναμική με την οποία τα ισλαμικά κινήματα συμμετέχουν στη δημόσια σφαίρα. Αυτό όμως που είναι αλήθεια είναι ότι τα περισσότερα αν όχι όλα τα ισλαμικά κινήματα έχουν εισέλθει σε μια κρίσιμη και ενδεχομένως ταραχώδη φάση της ιστορίας τους και διέρχονται βαθέων μεταμορφώσεων, καθώς επιδιώκουν να καταστούν αξιόπιστοι πολιτικοί παράγοντες.

Συμπεράσματα - Προτάσεις

Η ΕΠΓ περιέχει αρκετά τρωτά τα οποία όπως αναφέραμε προσκρούουν στις ιδιομορφίες και στη ποικιλομορφία του νότιου μεσογειακού «τοπίου». Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι για να μπορεί να γίνει περισσότερο αποτελεσματική θα πρέπει να διευρυνθούν οι στόχοι για την ευρύτερη μεταρρύθμιση στη περιοχή δίνοντάς της μια ιδιαιτερότητα ως ευρωμεσογειακή περιφέρεια.

Οι πολιτικοί και οικονομικοί κανόνες οι οποίοι και εφαρμόζονται θα είναι και αποτελεσματικοί μόνον να είναι προϊόν κοινής μελέτης και αποδοχής. . Θα πρέπει να εξεταστούν με μία αναθεωρημένη ματιά όλες οι εμπορικές πολιτικές οι οποίες εφαρμόζονται και να διερευνηθεί αν μπορούν να υπάρξουν νέες περισσότερο αποδοτικές, επαρκείς.. Θα πρέπει να υπάρξει εντονότερη εφαρμογή της θετικής ή αρνητικής αιρεσιμότητας. Αλλά θα ήταν μάλλον ανεπαρκές να θεωρούσαμε ότι οι παραπάνω προτάσεις θα έλυναν τα ζητήματα που ζέουν στον ευρωμεσογειακό χώρο αφήνοντας τη λύση τους σε απλές διαδικαστικές, τεχνοκρατικές και μάλλον ανεπαρκείς προτάσεις. Και θα είναι κύρια ανεπαρκείς αν δεν αφουγκραστούμε αυτό που πραγματικά συμβαίνει γενικότερα στον Αραβικό κόσμο.

Ένα βασικό μήνυμα που προκύπτει είναι ότι είναι καιρός να ξεκινήσει η συμμετοχή των Ισλαμιστών της Μέσης Ανατολή και της Βόρειας Αφρικής. Μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει προοπτική ενός αξιόπιστου δημοκρατικού μετασχηματισμού του αραβικού κόσμου χωρίς την πλήρη διαμόρφωση ενός ισχυρού δρώντα δηλαδή του πολιτικού Ισλάμ. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι κατά τη διάρκεια των τελευταίων πέντε ετών μια από τις κύριες αλλαγές στην ευρωπαϊκή σκέψη ήταν να αναγνωριστεί ότι το πολιτικό Ισλάμ είναι μέρος της πραγματικότητας των νότιων μεσογειακών χωρών. Οι ευρωπαίοι σχολιαστές και οι αναλυτές έχουν

βαθμιαία ενστερνισθεί την αντίληψη ότι είναι απόλυτα αναγκαίο να συμπεριλάβουν στην εξελικτική πορεία και τα ισλαμικά πολιτικά κινήματα και να τα γνωρίσουν καλλίτερα. Αυτό είναι αναμφισβήτητα ένα σημάδι προόδου, ανεξάρτητα αν από τη σύμπνοια ή την αντίθεση για τις ιδεολογία του Ισλάμ και τους ίδιους τους ισλαμιστές, μόνο και μόνο γιατί δείχνει ότι οι ευρωπαϊκές κοινωνίες δεν επιλέγουν με προσοχή τους συνομιλητές τους με μοναδικό σκοπό να τους χειραγωγήσουν και να επιδιώξουν την αναδιαμόρφωση των αραβικών κοινωνιών καθ' εικόνα και ομοίωση των δικών τους. Αλλά είναι επίσης σαφές ότι η ανακάλυψη στην Ευρώπη αυτής της πραγματικότητας, δηλαδή ότι ισλαμιστές είναι μια σημαντική πολιτική δύναμη στις αραβικές χώρες, έχει αμβλύνει τον ευρωπαϊκό (και αμερικανικό) ενθουσιασμό στην ώθηση μιας μετασχηματιστικής ημερήσιας διάταξης και έχει κάνει την προσέγγιση, στην καλύτερη περίπτωση, σε ότι αφορά την προώθηση δημοκρατίας μια διστακτική και απρόθυμη προσπάθεια.

Οι Ευρωπαίοι είναι κάπως απογοητευμένοι και ίσως ακόμη και λίγα δυσαρεστημένοι γιατί τα πράγματα δεν έχουν προκύψει με τον τρόπο που ανέμεναν. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων δύο δεκαετιών οι ευρωπαίοι προώθησαν τη δημιουργία και ανάπτυξη οργανώσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα σε όλη την έκταση της περιφέρειας οι οποίες υπερασπίζονταν τα ατομικά δικαιώματα και ανεπιφύλακτα προσαρμοσε τη δυτική αντίληψη σε δημοκρατικές πρακτικές. Ανέμεναν λοιπόν να δουν αυτές τις ομάδες αυτές των συνοδοιπόρων να εξελίσσονται σε πλήρεις πολιτικούς φορείς ή να μετατρέπονται σε εμπνευστές ισχυρών πολιτικών κόμματος. Αντ' αυτού βλέπουν την ανάδυση ισλαμιστικών ομάδων οι οποίες αναπτύσσονται σε κοινωνίες πολιτών άγνωστες σε αυτούς. Στα Αραβικά, η λέξη *ahli* και η λέξη *madani* αποτελούν δύο όρους οι οποίοι χρησιμοποιούνται για να καθορίσουν ότι αντίστοιχα στις δυτικές γλώσσες καθορίζουμε με τον όρο κοινωνία πολιτών. Η λέξη *ahli* αναφέρεται σε μια κοινωνία με τους παραδοσιακούς δεσμούς της συγγένειας και της γειτονιάς που στηρίζονται κατά ένα μεγάλο μέρος από οργανώσεις βασισμένες στη Πίστη, ενώ η λέξη *madani* είναι ένας πιο πρόσφατος όρος και αναφέρεται περισσότερο σε μια κοσμικά προσανατολισμένη κοινωνία πολιτών όπως θα μπορούσε να γίνεται κατανοητή σύμφωνα με δυτικούς όρους. Αυτοί οι δεσμοί είναι πολύ ισχυροί και κτίζουν μια γνήσια κοινωνία πολιτών με γερή βάση η οποία διατηρεί έναν μεγάλο βαθμό αυτονομίας απέναντι το κράτος.

Είναι κυρίως χάρη σε αυτά τα δίκτυα αλληλεγγύης ο λόγος που οι μουσουλμανικές κοινωνίες δεν εκρήγνυνται όπως συχνά θα αναμένονταν καθώς κάτι τέτοιο θα ήταν το αποτέλεσμα των δυσκολιών και των απογοητεύσεων τις οποίες υφίστανται. Σε αντίθεση με τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών που βρίσκονται οι οποίες «επικοινωνούν» με την αλλοδαπή και έχουν την ανάγκη χορηγών, αυτό το είδος της παραδοσιακής κοινωνίας των πολιτών ποτέ δεν χρειάζεται χρηματοδότηση από το εξωτερικό, δεν μιλάει ξένες γλώσσες, δεν έχει καμία επίσημη διεύθυνση και γραφεία και οι γυναίκες σε αυτήν την κοινωνία μπορεί να έχουν καλυμμένο πρόσωπο (αλλά διαδραματίζουν ενεργό ρόλο σε αυτήν). Αυτή η κοινωνία των πολιτών δεν είναι αναγκαστικά εχθρική, αλλά είναι πολιτισμικά ξένη προς τη Δύση και καχύποπτη προς κάθε εξωτερική παρέμβαση.

Η διαδικασία η οποία καλείται να αντιμετωπίσει την ισλαμική πραγματικότητα πραγματοποιείται στο πλαίσιο που οι ενυπάρχουσες αντιλήψεις των ευρωπαϊκών κοινωνιών έρχονται αντιμέτωπες με την πολιτιστική προβολή των μουσουλμανικών κοινοτήτων που ζουν στην Ευρώπη. Όσοι ρητά κάνουν τη σύνδεση μεταξύ μαχητικού πολιτικού Ισλάμ και κοινοτήτων των μεταναστών από μουσουλμανικές χώρες, τις περισσότερες φορές επιδιώκουν να τροφοδοτήσουν τους φόβους και τις υποψίες στην

κοινή γνώμη για τις μουσουλμανικές κοινότητες, αλλά επίσης είναι προφανές ότι οι πολιτικοί ηγέτες και η δύναμεις επιβολής της ασφάλειας αντιπαρατίθενται με τις προκλήσεις που θέτει η μουσουλμανική νεολαία η οποία αναζητά το προσδιορισμό της ταυτότητας της, ο οποίος θα τους επέτρεπε να επιτύχουν την οικονομική και κοινωνική ένταξη και την αποδοχή στην φιλοξενούσα κοινωνία, και πολλές φορές η απογοήτευση και η αποτυχία οδηγεί κάποιους από αυτή τη νεολαία στο να παρασύρεται από τις σειρήνες των εξτρεμιστικών ομάδων.

Ο πολιτιστικός κίνδυνος είναι πολύ μεγάλος γιατί έχει ιστορικές ρίζες, αγγίζει ζωντανές ευαισθησίες των λαών και, διαμέσου μιας εύκολα εξηγήσιμης ψυχολογικής μεταβίβασης το θρησκευτικό συναίσθημα έγινε αφορμή για μια συμβολική σύγκρουση των δύο πολιτισμών. Δεν υπάρχει δυνατότητα διαμεσολάβησης σε τέτοιου είδους συγκρούσεις. Κάτω από αυτές τις συνθήκες η έλλειψη κατανόησης αφορά τόσο το θρησκευτικό ζήτημα όσο και τη σχέση του με την πολιτική και τη νεωτερικότητα.

Αυτό το αμάλγαμα είναι ασφαλώς βολικό, όμως, ύστερα από μία καλύτερη θεώρηση των πραγμάτων, τολμούμε να πούμε ότι αναμφίβολα υπάρχουν λιγότερες διαφορές ανάμεσα στα συστατικά στοιχεία των μονοθεϊστικών θρησκειών μας, απ' όσες υπάρχουν στις διαμάχες για τον λαϊκισμό και τη νεωτερικότητα.

Υπάρχει ο τομέας του πολιτικού στοιχείου και η αξίωσή μας να επιβάλλουμε μια Οικουμενική Διακήρυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που έχουμε συντάξει, και τις συνταγματικές ρυθμίσεις που μας είναι οικείες. Χωρίς ν' απορρίπτουμε αυτό που σήμερα είμαστε, θα μπορούσαμε ν' απορρίψουμε επιτυχώς τις οικουμενικές και δογματικές απαιτήσεις και ν' αποδεχτούμε το άνοιγμα ενός αληθινού διαλόγου σ' όλα τα επίπεδα, για το θρησκευτικό συναίσθημα και τις σχέσεις του με την πολιτική και τη νεωτερικότητα. Ας αποδεχτούμε, προς το παρόν, ότι αν ο διάλογος μπορούσε να ξεκινήσει, θ' αποκάλυπτε ότι οι διαφορές είναι λιγότερο μεγάλες απ' ό,τι φανταζόμαστε και ότι, απαλλαγμένοι από τις μεσαιωνικές διαστάσεις τους, οι επιδιώξεις και οι πεποιθήσεις έχουν ως κοινό σημείο στο βάθος τον ανθρωπισμό. Ας αποφύγουμε να συντηρήσουμε έναν πόλεμο πολιτισμών, γιατί η ανάλυση θα έδειχνε ότι, για ένα μεγάλο μέρος, κρύβει μια ανυπόφορη εθνική προκατάληψη, έναν αμοιβαίο εξοστρακισμό και έναν ρατσισμό από πολλές απόψεις εξευτελιστικό.

Η Ευρώπη θα πρέπει να αναστοχαστεί τολμηρά τις θέσεις της απέναντι στους ισλαμιστές και να εξετάσει τολμηρά τις αντιλήψεις της οι οποίες αφορούν:

- Την υποστήριξη των ειρηνικών μεταρρυθμιστικών κινήσεων, περισσότερο πιθανό να εκδηλωθούν από τα ισλαμιστικά κινήματα. Δεν θα υπάρξει καμία αξιόπιστη δημοκρατική αλλαγή χωρίς τη συμμετοχή του πολιτικού Ισλάμ ως πλήρη φορέα στην πολιτική διαδικασία.
- Την αυταρχικότητα η οποία γεννιέται με τους φόβους των δυτικών κυβερνήσεων και της κοινής γνώμης απέναντι στο Ισλάμ και του ισλαμιστές. Είναι η αυταρχικότητα που αναπαράγει τις συντηρητικές και αντιδραστικές τοποθετήσεις, όχι οι ισλαμιστές.
- Τη φύση του πολιτικού συστήματος το οποίο αναπτύσσουν και αυτό καθορίζει τον προσανατολισμό των ισλαμιστικών κινήματων καθώς και την δημοκρατική τους δέσμευση, και όχι οι εγγενείς κατευθύνσεις τους. Εάν κάποιοι ισλαμιστές είναι ριζοσπάστες, οφείλεται στη μη δημοκρατική φύση του πολιτικού συστήματος που τους κυβερνά.

- Την έκκληση του Ισλάμ για την αραβική νεολαία είναι τέλεια συμβατή με τη σύγχρονη ζωή. Οι ισλαμιστές είναι στην πραγματικότητα μια σύγχρονη πολιτική δύναμη. Διεξάγουν τις εκλογικές εκστρατείες τους πάνω σε πολιτική βάση και σύμφωνα με τους ιδεολογικούς προσανατολισμούς παρά βάσει της γενεαλογικής ή της πολιτικής ταυτότητας.
- Τις δύο προϋποθέσεις για τους ισλαμιστές για να ενσωματωθούν στη δημοκρατική διαδικασία ως πλήρεις δρώντες. Σεβασμό στη μη βία καθώς και στη δημοκρατική διαδικασία.

Εξετάζοντας τη σοβαρότητα και την πολυπλοκότητα των προβλημάτων και την κενότητα των ακολουθούμενων πολιτικών από το σύνολο των εμπλεκομένων μερών, δεν μπορούμε παρά να λυπούμαστε από τον αποσπασματικό χαρακτήρα των διαφόρων στάσεων και παρεμβάσεων. Διαιρεμένη και υποταγμένη, η περιοχή της Μεσογείου δεν μοιάζει να αποτελεί το αντικείμενο ενός συνολικού οραματισμού ή μιας συμπαγούς στρατηγικής. Οι ειδικοί ασχολούνται βεβαίως μ' αυτό και πολλά συνέδρια οργανώνονται πάνω σ' αυτό το ζήτημα, όμως δεν διαγράφεται μία γεωστρατηγική προοπτική και κανένα υπεύθυνο συλλογικό όργανο δεν φαίνεται να μπορεί ή να θέλει να αφιερώσει σ' αυτό την προσοχή, τη φαντασία ή τη θέλησή του.

Ως απαραίτητο εργαλείο των πολιτικών που εφαρμόζει ή θα εφαρμόσει στο μέλλον η ΕΕ έναντι των γειτόνων της και ιδιαίτερα έναντι της πολυποικιλότητας των γειτόνων της στη Νότια Μεσόγειο, θα πρέπει να είναι η κατανόηση των συσχετισμών δυνάμεων καθώς και τις ίδιες τις δυνάμεις που δρουν σε αυτό τον χώρο (Haddad, 2005). Και πιθανότατα, αφού μάλλον έχει αρχίσει να γίνεται προφανέστερο, η ΕΕ θα πρέπει να ερμηνεύσει και να επιδιώξει να βοηθήσει, απαλλαγμένη από τα ιδεοληπτικά συμπλέγματα του παρελθόντος, το πολιτικό Ισλάμ. Μέρος του οποίου αναζητά τη πρόοδο και προσδοκά να μοιράζεται και όχι να επαιτεί.

Παραγματικά υπάρχουν σειρά προκλήσεων τις οποίες ακλείται αναντιμετωπίσει η ΕΕ. Παρατηρεί με δέος ότι: Οι νέοι του νότου θα φτάσουν στο άμεσο μέλλον σε πρωτοφανείς μέχρι σήμερα αριθμούς. Οι άνεργοι, άνδρες και γυναίκες, ανέρχονται σε εκατομμύρια και αυξάνονται συνεχώς κάθε χρόνο. Οι οικονομίες του μεσογειακού νότου δεν έχουν ούτε τα χρηματικά αποθέματα ούτε την ευελιξία που επέτρεψαν και επιτρέπουν στις ευρωπαϊκές οικονομίες, και το γνωρίζουμε με πόσες δυσκολίες, να αντιμετωπίσουν την ανεργία. Για οικονομικούς όσο και κοινωνικο-πολιτιστικούς

λόγους αυτή η κατάσταση θα γίνεται όλο και λιγότερο αποδεκτή και κινδυνεύει να ξεπεράσει αρκετά σύντομα τα όρια της ανοχής. Αν αναδιπλωθούν στον εαυτό τους οι χώρες του νότου κινδυνεύουν να γνωρίσουν ακραίες κοινωνικές εντάσεις. Και αυτές δεν μπορούν να μην έχουν σοβαρές πολιτικές συνέπειες.

Ο βορράς γνωρίζει μια τέτοια ανεργία που τον κάνει εχθρικό στην άφιξη "καινούργιων χεριών". Ο ρόλος που παίζουν στις πολιτικές συζητήσεις η ανεργία και η μετανάστευση, τις οποίες αυθαίρετα ταυτίζουν, καθιστά δύσκολη κάθε αντικειμενικότητα. Το πρώτιστο καθήκον των κυβερνήσεων του βορρά είναι η ενημέρωση της κοινής γνώμης για την πραγματικότητα των προβλημάτων και για τους πολύ χαλαρούς δεσμούς που υπάρχουν ανάμεσα στην μετανάστευση και την ανεργία, όπως και για την ανάγκη που έχουν οι χώρες τους από τη συμβολή εξωτερικών εργατικών χεριών. Δεν μπορούμε παρ' όλα αυτά να ακολουθηθεί μια πολιτική "ανοικτών θυρών". Μια ρύθμιση των μεταναστευτικών ρευμάτων ήταν και θα είναι αναγκαία. Αυτή η ρύθμιση δεν μπορεί να διασφαλιστεί μόνο με μέτρα αστυνόμευσης, αλλά πρέπει να γίνει αντικείμενο διαπραγμάτευσης ανάμεσα στις χώρες προέλευσης και στις χώρες υποδοχής. Η διαπραγμάτευση πρέπει ν' αναφέρεται όχι μόνο στη μετανάστευση και στην υποδοχή αλλά και στην ιδιότητα και τα δικαιώματα των μεταναστών. Ο Tariq Ramadan θέτει το κρίσιμο αλλά και προφανές ερώτημα:

«Το σημαντικό ερώτημα το οποίο πρέπει να τεθεί είναι αν μπορεί η Ευρώπη να παρατείνει σταθερή στις αξίες της (δημοκρατία, ισότητα, διακιοσύνη, σεβασμός κλπ) και την ίδια στιγμή να ανέχεται και να φιλοξενεί νέους πολίτες με διαφορετικές προσλαμβάνουσες και θρησκεία; Η για να το θέσω διαφορετικά είναι οι Ευρωπαίοι πολιτιστικά, διανοητικά, γλωσσολογικά εφοδιασμένοι στο να αντιμετωπίσουν τη πρόκληση πρόσμιξης της ισότητας με μία ακόμη πιο ιδιαίτερη ευρωπαϊκή πολιτικότητα.»

Βιβλιογραφία

Λάβδας Κ. (2006). «Νόρμες και διάχυτη Αμοιβαιότητα στην Πολιτική Κουλτούρα των Διεθνών Σχέσεων: Μαθήματα από την Ευρωπαϊκή Πολιτική» στο *Παγκόσμια Ευρώπη, οι Διεθνείς Διαστάσεις της ΕΕ*, επιμ. Ξενάκης Δ. – Τσινισιζέλης Μ., Αθήνα, Ι. Σιδερά, σ 87

Λάβδας Κ. (2008). «Διαδικασίες εξευρωπαϊσμού και διαδραστική ενοποίηση» στο η Ελλάδα στην *Ευρωπαϊκή Ένωση: παρελθόν, παρόν*, επιμ. Μαρβέγια Ν., Αθήνα, Θεμέλιο, σ.

Nouschi A. (2003), *Η Μεσόγειος τον 20ο αιώνα*, μτφ. Τσικερδάνος Κώστας. Αθήνα, Εκδόσεις Μεταίχμιο Επιστήμες, σ.35

Ξενάκης Δ. (2009) «Στη Σκιά της Βαρκελώνης: Η Ένωση για τη Μεσόγειο» και οι προοπτικές περιφερειακής οργάνωσης», στα *Τετράδια Πολιτικής Επιστήμης*, Τεύχος 6, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, σ.. 133

Ξενάκης Δ., Τσινισιζέλης Μ (2006) ., «Παγκόσμια Ευρώπη, Οι Διεθνείς Διαστάσεις της ΕΕ», στο Ξενάκης Δ., Τσινισιζέλης Μ., *Η Προβληματική για την Παγκόσμια Ευρώπη*. Αθήνα, Ι. Σιδέρης, σ 11-16

Τσάλτας Γ. (2003), *Αφρική και Ανάπτυξη*. Αθήνα, Ι.Σιδέρης, σ 52-54

Χίου – Μανιατοπούλου Θ. (2005), *Ευρω- Μεσογειακή Συνεργασία 10 χρόνια μετά*, Αθήνα: Εκδόσεις: Παπαζήση, Αθήνα 2005, σ. 15-25

Χρυσοχόου Δ., Τσινισιζέλη Μ., Υφαντής Κ., Σταυρίδης Σ., Ξενάκης Δ.(2009), *Ευρωπαϊκή Πολιτεία, Η τέχνη της Συνδιάθεσης*, Αθήνα. Σαββάλας, σ. 68

Fraser Cameron (2006). «The European Neighbourhood Policy as a conflict prevention tool», A European Policy Centre — Conflict Prevention Partnership Publication, EPC Issue Paper No.47, June 2006, σ. 10

Malka H., Alterman J.B., (2006). *Arab Reform And Foreign Aid: Lessons From Morocco*. Washington D.C., The CSIS Press, σ. 28-30

Said E. W. (1978), *Orientalism*, England, Penguin Books, 2003 (Ανατύπωση με νέο Πρόλογο, Πρώτη έκδοση Routledge & Kegan Paul Ltd 1978, σ.220

Διαδίκτυο

Baracani, E. (2005). «From the EMP to the ENP: A New European Pressure for Democratization? The Case of Morocco» The Centre for the Study of European Politics and Society Working Paper. σ. 11, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο <http://hsf.bgu.ac.il/europe/uploadDocs/csepspeb.pdf> (τελευταία πρόσβαση 21/01/2011)

Calleja S., Ξενάκης δ. (2008). «Εξω-περιφερειακοί Δρώντες στην Μεσόγειο: Ο Ρόλος των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ», Γεωστρατηγική, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Ιανουάριος – Απρίλιος, Τεύχος Νο. 13, σ. 8 διαθέσιμο στο <http://sciencestage.com/uploads/text/qJw4oDes3VxlawbwdLgA.pdf> (τελευταία πρόσβαση 02/02/2011)

Del Sarto R., Schumacher T. (2005), «From EMP to ENP: What's at Stake with the European Neighbourhood Policy towards Southern Mediterranean?». Foreign Affairs Review 10: 17-38, σ.30, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο http://www.ucm.es/info/eurotheo/bibliografia/euromed_delsarto_schumacher.pdf (τελευταία πρόσβαση 20/01/2011)

Emerson, M. (2004). «European Neighbourhood Policy: Strategy or Placebo?». CEPS Working Document No. 215/November 2004, σ. 2, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο <http://www.ceps.eu/book/european-neighbourhood-policystrategy-or-placebo> (τελευταία πρόσβαση 15/12/2010)

Marquina A., (1988). «Libya, the Maghreb and Mediterranean security». The Adelphi Papers, Special Issue: Prospects for Security in the Mediterranean: Part III Papers from the IISS 29th Annual Conference, Volume 28, Issue 231, σ. 17 διαθέσιμο στο <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/05679328808457581> (τελευταία πρόσβαση στις 24/12/2010)

Prodi R, *A Wider Europe - A Proximity Policy as the key to stability*
"Peace, Security And Stability International Dialogue and the Role of the EU" Sixth ECSA-World Conference. Jean Monnet Project. Brussels, 5-6 December 2002
διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/02/619>
(τελευταία πρόσβαση 18/10/2010)

Ramadan T. (2008) «Europe's Islam question». Άρθρο στο Guardian.co.uk, Πέμπτη 4 Δεκεμβρίου, διαθέσιμο στον ιστότοπο <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/belief/2008/dec/04/religion-islam-europe> (τελευταία πρόσβαση 20/10/2010)

Saleem H. - Sandra P. (2006), «The European Neighbourhood Policy A View From the South». Working Package 5: The Political Economy of Euro-Med Negotiations, GO-EuroMed Consortium, Date: 31/12/2006. σ. 17-18 & σ. 23
The Sixth Framework Programme, Contract No. 028386. The Political Economy of Governance in the Euro-Mediterranean Partnership, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο http://www.go-euromed.org/documents/working_paper/Go-EuroMed_WP_0616_UK_Negotiations.pdf (τελευταία πρόσβαση 20/01/2011)

Cyberspace: UNEP, UNITED NATIONS ENVIRONMENT PROGRAMME, Mediterranean action plan for The Barcelona Convention, Protecting the Mediterranean against maritime accidents and legal accidents and illegal discharges from ships 00001, 2002, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο http://www.unepmap.org/index.php?module=content2&catid=001011&ocat_id=001011 (τελευταία πρόσβαση 20/05/2011)

Cyberspace Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο http://circa.europa.eu/irc/oroce/fact_sheets/info/data/relations/framework/article_7239_el.htm, (τελευταία πρόσβαση 18/01/2011)

Cyberspace Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Brussels: COM(2003) 104 final, 11/03/2011 διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf (τελευταία πρόσβαση 15/12/2010)

www.euractiv.com

www.euromesco.net

www.europa.eu.int